El valencià de la Plana dins el valencià general

Treball exposat en la VI Jornada de Taula de Filologia Valenciana
(Betxí, 25 d'octubre de 2015).

1. Breu apunt sobre geografia, història i població de la Plana de Castelló (o de Borriana)

La *Plana de Castelló* o *de Borriana* [1] és la comarca natural que ocupa el pla costaner que s'estén des de la serra del Desert de les Palmes fins als tossals d'Almenara.

Com en bona part de la costa valenciana, el paisatge de la Plana Baixa el conformen horts de tarongers, marjal prop de la mar i les serres de l'interior (la d'Espadà i el Desert de les Palmes).

Arran del decret de comarcalització de 1989, el pla de Castelló (o de Borriana) fon dividit en dos noves comarques divididas pel riu de Millars: una septentrional amb el nom de *Plana Alta* i una meridional dita *Plana Baixa*. Esta divisió, fonamentada inicialment en els criteris del geògraf català Soler i Riber[2] , alterà, al nostre parer, la identitat històrica i geogràfica de la nostra comarca per haver inclòs dins la nova *Plana Alta* una sèrie de municipis gens lligats a la nostra comarca: les viles del Pla de Cabanes i uns altres més al nord (Serratella, Serra d'en Galceran) clarament vinculats al Maestrat. En este treball ens referirem sempre a la comarca històrica de la Plana i no a l'invent polític que, sense cap valor administratiu real i amb poca repercussió identitària, perdura en tantes descripcions geogràfiques del nostre país.

1.1. Sobre la població de la comarca

L'anàlisi dels primers pobladors de la Plana fet per Guinot (1999: 125-131, 143-151) destaca que en els primers temps del *Repoblament* s'hi establí un percentatge d'emigració catalana més significatiu que en altres territoris valencians. La proporció d'aragonesos, que al centre i al sud valencià s'acostava al 40%, no arribà mai al 30% a la Plana, almenys fins al segle XVII. Posteriorment, la població de la comarca ha seguit sumant noves onades migratòries. Molt destacable és la que començà al 1609 com a

[1] Cal recordar que abans de la divisió provincial de 1833, el nom de la Plana estava lligat també a la ciutat de Borriana, fins i tot el filòleg valencià Josep Giner empra el terme *Plana de Borriana*. En l'època de la reconquesta, la Plana també havia estat coneguda amb el nom *Camp de Borriana*.

[2] SOLER I RIBER, Joan (1970): *L'estructura econòmica del País Valencià*. 3i4. València. Cal apuntar que la idea de la "Plana Alta" que descriu Soler (i que inclou municipis externs a la Plana històrica) podria estar inspirada en la lectura del geògraf vila-realenc Sarthou Carreres i la seua *Geografia general del Reino de Valencia.*

conseqüència del despoblament originat per l'expulsió dels sarraïns, substituïts en bona part per famílies del Maestrat. També fon important l'arribada d'occitans (fet encara poc estudiat) que no es detingué fins a principis del XIX. Per una altra banda, la comarca ha rebut un flux continu, que perdura en l'actualitat, d'habitants de les comarques serranes de l'interior, no solament del Maestrat, sinó també de les comarques de llengua castellanoaragonesa de les valls altes del Palància i Millars i del Maestrat aragonés[3].

Heus ací una consideració sobre els vint-i-tres cognoms (per orde de freqüència) més abundants de la comarca i allò que ens indiquen sobre els orígens de la població actual de la Plana. Assenyalem les procedències possibles d'estos llinatges [4]:

	Cat occ.	Cat ori.	Aragonés	Occità
1. Beltran	✔ (Ebre)		✔	✔(Llenguadoc)
2. Martí	✔ (Ebre)			?
3. Sales	✔ (Ebre)			?
4. Segarra	✔(Pla Lleida)			
5. Vidal	✔(Pirineu)	✔		✔(Llenguadoc)
6. Ferrer		✔		?
7. Pitarch			✔	
8. Nebot		✔		
9. Tena			✔	?
10. Monfort				✔
11. Miralles	✔(Ebre)	✔		✔(Llenguadoc)
12. Bellés	✔		?	✔(Llemosí)
13. Escrig			✔	
14. Roig	✔(Ebre)	✔(C. Barberà)		
15. Querol	✔(Ebre)			?
16. Fabregat	✔(P. Lleida)			
17. Arnau	✔			✔(Gascunya)
18. Peris			(Navarra)	
19. Moliner		✔(Rosselló)		?
20. Ballester	✔	✔		✔
21. Porcar		✔(Rosselló)		✔
22. Edo		✔(Rosselló)		✔(Olt)
23. Blasco			✔	

[3] Tot este grup poblacional de llengua castellanoaragonesa són els popularment anomenats "xurros", mot que en l'actualitat ha patit (en alguns llocs) una alteració del seu contingut semàntic original i pot referir-se a qualsevol emigrant castellanoparlant. Vejau SABORIT VILAR, Josep (2014): "Xurros, els valencians del riu blanc" dins *Camins, terres i paraules*, II Jornada sobre els altres parlars valencians d'Énguera. Denes. Paiporta. Pp. 359-365.

[4] D'esta llista havem exclòs els cognoms castellans o navarroaragonesos que existixen arreu d'Espanya: Garcia, Martínez, Rodríguez, Ruiz, etc. Segons suggerix Guinot, més que castellans, eixos cognoms solen indicar un origen navarrés o aragonés quan apareixen en famílies de la repoblació medieval. Molts dels cognoms d'origen navarrés o aragonés han pres una forma valencianitzada que ha perdurat en l'actualitat: Gómez > Gomis, Gutiérrez > Goterris, López > Llopis, Pérez > Peris, Sánchez > Sanxis. Per a establir les procedències possibles d'estos cognoms havem contrastat les aportacions fetes per Guinot (1999), Martinis (2010) i diverses pàgines en línia que faciliten la cerca de cognoms a Espanya i França, com Idescat (http://www.idescat.cat/cognoms/), l'INE (http://www.ine.es/apellidos/inicio.do) i la molt valuosa (pel volum d'informació) Geopatronyme (http://www.geopatronyme.com/).

D'esta llista, són clarament aragonesos els cognoms Pitarch (de *Pitarc* o *Pitarque* al Maestrat aragonés), Tena (vall del Pirineu d'Osca) i Escrig (de la *Baronía de Escriche*, Terol), també és aragonés el patronímic Blasco. Peris (present al sud de Navarra) pot ser navarrés, com els molt abundosos Gorris i Eixea. Beltran, pot ser indistintament català, navarroaragonés o occità.

Pel que fa al gruix de cognoms catalans, amb l'excepció de Segarra (nom d'una comarca occidental de Catalunya), és complicat assegurar-ne la procedència occidental o oriental, però hi ha una dada molt significativa: una bona part dels cognoms catalans de la Plana són coincidents amb els de la regió tortosina o ebrenca (Beltran, Martí, Sales, Miralles, Roig, Querol). Açò podria indicar que molts dels repobladors originaris de Catalunya (foren orientals o occidentals en origen) podrien haver-se establit primerament a la vall de l'Ebre abans del seu pas definitiu al Regne de València. Esta vinculació dels protovalencians amb les terres de l'Ebre i la Franja reforçaria el caràcter occidental del seu llenguatge i el vincle lingüístic tan estret que té el valencià general amb el dialecte tortosí encara en l'actualitat[5].

Com déiem adés, la importància de l'element occità encara no ha sigut del tot valorada puix que molts llinatges poden ser indistintament de nissaga catalana o occitana (Bernat, Bort, Forner, Vidal), però una proporció important d'antropònims de la comarca mostren raïls occitanes molt clares[6]: Albiach (esp. Castelló), Armengot (esp. Castelló), Arnal (esp. Alqueries, Nules), Blanch (esp. Borriana), Burdeus (>Bordeus, esp. Borriana), Callergues (Vila-real), Colonques (Vila-real), Gascó (tota la comarca), Gavaldà (esp. Nules), Guiral (Borriana), Gumbau (> Gombau, esp. Borriana), Guinot (esp. Borriana, Castelló), Molés[7] (esp. Alqueries i Vila-real), Monfort (tota la comarca), Mulet (esp. Castelló), Peirats (esp. Borriana, la Vall), Seores (>Sahores, Borriana), Viciach (esp. Vila-real), etc[8]. La presència d'estos cognoms occitans és particularment notable a Vila-real i Borriana on podrien sumar més d'un 40% dels cognoms de les famílies autòctones[9].

Des d'un punt de vista lingüístic és molt interessant considerar la gran emigració del 1609 que esmentàvem anteriorment, majoritàriament constituïda per famílies de les comarques dels Ports i el Maestrat que ocuparen (especialment) les viles i masos dels moriscs de la serra d'Espadà i altres llogarets pròxims, com les alqueries que formaren el nucli antic de la Vall d'Uixó. L'absència de trets lingüístics característicament septentrionals a la Plana Baixa, pot indicar que en eixe segle encara no havien quallat bona part de les característiques lingüístiques que hui associem a eixes comarques

[5] A banda d'açò dit, cal tindre en compte que els trets que tan sovint s'associen al català oriental, com la indistinció de /a/-/e/ i /o/-/u/ àtones, no haurien quallat plenament a la Catalunya oriental del segle XIII, que és l'època en què començà la repoblació del Regne de València. De fet, en el mallorquí actual, que és un parlar format per emigració majoritàriament oriental, encara es manté generalment la /o/ com a vocal àtona (*p*[o]*drà* i no *p*[u]*drà**) i la vocal /e/ roman en molts casos (*b*[e]*car* i molt poc *b*[ə]*car*).

[6] No havem inclòs en la llista cognoms francesos no occitans com podria ser el cas de Bodí, Devís o Poré que apareixen en zones al nord de la regió occitana.

[7] Nosaltres creem que no cal confondre Molés amb Moles, que serien dos nissagues diferents. Moles, (*Molas* en ortografia orientalitzada), deu ser un cognom català, mentres que els Molés, molt abundosos al departament d'Òlt o Lot, són occitans com suggerix la forma francitzada local *Moulès*.

[8] Vejau MARTINIS I MAFÉ, Joan Carles (2010): *Valéncia, tèrra d'oc*.

[9] Encara que siga tan complicat (i agosarat) vore-hi una connexió occitana, resulta cridaner que les dos poblacions que reberen una població més significativa d'Occitània tinguen una realització un poc posterior de la *–a* final i la resultant harmonia vocàlica que recorda tant la fonètica de la llengua d'oc: cova [ˈkɒvɒ], posta [ˈpɒstɒ]

septentrionals com ara la *–o* de la primera persona *jo pens**o***, l'emmudiment de la *–r* *parl**à***(r) o la realització fricativa [ʒ] en *ba**j**oca* [10].

1.2. Vitalitat del valencià

D'uns 570.000 habitants a les comarques de Castelló, aproximadament 400.000 viuen a la Plana i d'estos, uns 185.000 habiten a la Plana Baixa, on aproximadament un 75% afirma parlar valencià, dada lleugerament superior a la del sector nord de la comarca[11]. Si tenim en compte tot el territori valencià, la Plana de Castelló ocupa l'espai alt de la taula i és una de les comarques amb més presència de la nostra llengua actualment[12].

Com en altres comarques, la vitalitat del valencià ha disminuït objectivament des de mitjan segle XX. Les causes són diverses, però en destacarem les següents: el medi escolar en castellà i la seua influència en els costums lingüístics dels valencians[13], l'emigració castellana del sud-est d'Espanya (que arriba al 40% de la població dels nuclis importants: Castelló, Onda, la Vall, Vila-real) i els matrimonis mixts (especialment quan la persona no valenciana és la mare).

Fins als anys 50 la majoria dels castellans emigrats solia integrar-se dins la comunitat valencianoparlant perquè el seu nombre era estadísticament molt inferior al de la població valenciana. Posteriorment, l'emigració castellana ha crescut de manera exponencial. Arran del gran èxode rural espanyol dels 50, començaren a sorgir noves zones urbanes formades quasi exclusivament per emigrants del medi rural del centre i sud d'Espanya, especialment a la Vall d'Uixó, Onda i Castelló. Estos nous espais que descrivim han afavorit el sorgiment d'una nova societat castellanoparlant que mostra una certa distància cultural i identitària respecte al seu entorn; uns fets que han augmentat o afavorit la presència social del castellà a la comarca[14].

---

[10] Dit açò, l'emmudiment de la *–r* dels infinitius acompanyada dels enclítics (*parlà-te* per *parla**r**-te*), tot i paréixer un fenomen modern, podria tractar-se d'una influència septentrional en el parlar de la Plana. Tampoc podem descartar la influència septentrional en l'emmudiment de les plosives /t/ i /p/ en mots com *mol**t*** i *llam**p***, però a la Vall d'Uixó, vila que rebé un nombre important de valencians del Maestrat al segle XVII, s'articulen eixos aplecs consonàntics, per la qual cosa resulta complicat assegurar que els emmudiments estiguen lligats a l'emigració del Nord.

[11] Si tenim en compte, únicament, els municipis de la Plana històrica (deixem fora el Pla de Cabanes), els parlars de la Plana Baixa tenen una xifra de valencianoparlants sensiblement superior a l'àrea de Castelló, on els qui parlen valencià no superen el 60% (i açò sense tindre en compte l'ús real del valencià a Castelló, que deu ser menor del que reporten les estadístiques del padró de 2007). Estes dades tenen implicacions lingüístiques. La ciutat de Castelló ja no és un centre d'expansió d'innovacions lingüístiques, puix que el major nombre de valencianoparlants es concentra a les viles del sud: Almassora, Vila-real, Borriana, Nules i la Vall d'Uixó. Açò explicaria la tendència (encara molt incipient) del jovent de Castelló a emprar el model de conjugació valencià general *ell pensa, parlava, parlaria* (pels tradicionals en *–e*: *ell pense, parlave*), fins i tot no és gens estrany sentir els subjuntius *vullgau* i *vingau*, allà on les formes analògiques *vullgueu* i *vingueu* havien arrelat plenament al segle XX.

[12] Actualment, afirmen parlar valencià el 60% dels habitants de la nostra terra.

[13] És un fet evident que l'escola pública ha influït els costums lingüístics de moltes famílies valencianes. Durant molts decennis, particularment durant el franquisme, el sistema escolar era clarament hostil cap als valencianoparlants, que es veien obligats a canviar de llengua en les aules i en els mitjans acadèmics en general. Foren moltes les famílies que decidiren interrompre la transmissió del valencià com a forma d'*ajudar* els seus fills a integrar-se en ambients on la nostra llengua s'associava amb circumstàncies molt negatives, com l'origen rural o humil i el desconeixement de l'única llengua que es considerava culta i digna en aquells temps, el castellà.

[14] Volem matisar que fem una abstracció d'una situació sociolingüística molt complexa i que admet molts matisos. En qualsevol lloc del món, els nuclis de població receptors d'una emigració al·lòglota significativa (concentrada en determinats barris o zones urbanes) mostren una resistència major a la

Tot i les circumstàncies descrites, seria poc acurat fer una imatge catastrofista respecte a la fidelitat lingüística de la nostra regió del nord. El valencià és una llengua del carrer a la Plana. Fins i tot en els nuclis grans com Castelló, l'idioma valencià té una presència social que no pot ser considerada residual o anecdòtica. De fet, no existix una classe benestant autòctona monolingüe en castellà tan nombrosa com la de les altres capitals valencianes, ni tampoc hi ha una estratificació social que reflectixca usos lingüístics diferents. L'exemple més clar del que diem (tot i no ser l'únic cas) és Vila-real, amb una població d'origen castellà molt nombrosa, però on el valencià és una llengua de prestigi i absolutament predominant en el tracte accidental, en les relacions familiars i en les manifestacions espontànies de la població adulta o jove.

La fidelitat al valencià de la majoria dels docents en escoles i instituts de la comarca és un altre fet formidable que ha augmentat significativament l'autoestima pel valencià i el sentiment d'utilitat social del nostre idioma.

Tortosí del nord del Maestrat	Valencià septentrional
• Dona ['dɒnɛ]	• ['dɒna]
• Buit [búit]	• [búit] / [bwít]
• Banya**r**-se	• Banyà-se/banyar-se
• Matinada/matinà	• Matinà/matinada
• Frescos / frescs	• Frescs
• Lo xiquet	• El / lo xiquet (Baix Maestrat)
• Callés	• Callara (Alcalà: callàs)
• Jo sento	• Jo senc / sento (Benicarló)
• Ell canta	• Ell cante
• Aquí	• Ací (i també en contrast amb *aquí*: Benic.)
• Sorti(r)	• Eixi(r)
• Això	• Açò i això
• Ma germana, mos pares	• La meua germana, els meus pares
	• QUADRE 1

integració dins la societat receptora. Per una altra banda, és un fet que la divisió provincial pot fer disminuir el sentiment de valencianitat de les persones nascudes fora de la província de València, que fàcilment afirmen ser "castellonencs" o "alacantins" únicament. Entre les persones amb pares no valencians (i que no parlen valencià) se sol accentuar una visió identitària lligada estrictament a les províncies de Castelló o Alacant, cosa que no passa a la província de València, on totes les persones, independentment de la llengua que parlen, s'identifiquen com a valencians.

2. El valencià de la Plana i el valencià septentrional

Les primeres divisions dialectals del valencià solien incloure la Plana dins el valencià septentrional. Beltran (1995: 347-392), Colomina (1999: 87-89), Gimeno (1986: 619-632) i Saborit (1998, 2009) dividixen el valencià septentrional, molt afí al tortosí del valencià castellonenc o de la Plana, que pertany al valencià general.

Podem afirmar que el valencià de la Plana, molt especialment el de la banda meridional, ha evolucionat al costat del centre valencià (però amb un sistema fonològic més conservador) i ha mantingut certa distància amb les evolucions característiques del Nord, més permeables a la influència de Tortosa i del català nord-occidental en general (vejau els quadres 1, 2, 4 i 5).

Diferències principals entre el valencià general i el valencià del nord

	Valencià de la Plana Baixa / valencià general	Valencià septentrional / tortosí
1.	**Jo pense**	**Jo penso**
2.	**Ell tinga**	**Ell tingue**
3.	**Parlara**	**Parlés /parlàs / parlara**
4.	**Digam, digau**	**Diguem, digueu**
5.	**Els pares**	**Los pares / els pares**
6.	**Vegà(da)**	**Vegada / vegà(da)**
7.	**Llavar**	**Llavà(r)**
8.	**Roja** [rɒdʒa]	**Roja** [ʻrɒjʒa] **o** [ʻrɒʒa]
9.	**Cuit** [ʻkwit]	**Cuit** [ʻkujt] **o** [ʻkwit]

QUADRE II

Valencià septentrional / tortosí	Castellonenc (Plana Alta - L'Alcalatén)	Plana Baixa
• Rentà • Caixa / caissa • Fetge ['fe(j)ʒe] • 16 ['sedze / 'sedʒe] • Vi ['bi] (['vi] Canet) • Estén [as'ten] /[es-] • Dona ['dɒna] • Llaura**d**o(r) • Nou ['nɒw] • an ella/ad ella • Fen**t**-ho ['feno] • Jo penso • que ell tingue • Digueu • Vam ana(r) • Avui [aβúi/bwí/a'βwí] • Jo hai cantat • Lo gat / el gat • Detràs • Vellesa • La tarde /vesprà(da) • Xicotinyo	• Rentar / rentà • Caissa • ['fedʒe] • ['sedʒe] • ['bi] - ['vi] [es'ten] • ['dɒna] • Llauraor • ['now] • ad ella • ['feno] • Jo pense • que ell tingue • Digueu • Vam anar • Hui [wí/awí/a'βwí] • Jo ha cantat • El gat • Detràs • Vellesa / vellea • La vesprà(da) • Xicotinyo	• Rentar • Caixa (jóvens *caissa*) • ['fedʒe] • ['sedze] ['sedzɾe] • ['vi] (jóvens ['bi]) • [as'ten] • ['dɒnɒ]/['dɒna] • Llauraor • [now] • ad ella • ['fento] [feno] • Jo pense • que ell tinga • Digau /digueu • Vàrem/vam anar • Hui [wí] • Jo ha cantat • El gat • Darrere • Vellea • La vesprà(da) • Xicotiu • QUADRE IV

Valencià septentrional	Castellonenc (Valencià de la Plana)
•Fetge ['fe(j)ʒe] •Rentà •Vi [bi] •Llauradó •Hai cantat •Jo penso •An ell / ad ell •Avui [a'βwí]	•Fetge ['fedʒe] •Rentar •[vi] o [bi] •Llauraor •Ha cantat •Jo pense •Ad ell •Hui [wí] •QUADRE V

3. El parlar de la Plana dins el valencià general

3. 1. Fonètica

3. 1. 1. Vocalisme

El vocalisme de la Plana Baixa no oferix singularitats rellevants respecte al valencià general. Si considerem les diferències amb els parlars veïns del Nord, el valencià de la Plana Baixa sol coincidir amb les solucions generals valencianes. Considerem-ne uns exemples:

- La /e/ inicial àtona tancada per /m, n, s/ passa generalment a /a/: *embut* > *ambut, entendre* > *antendre, escola* > *ascola*, també *eix-* com en *eixam* > *aixam*, fins i tot el col·loquial *eixemple* > *aixemple* (exemple). No obstant això, al nord d'Almassora (Castelló, Pla de Cabanes), se sol mantindre la /e/ etimològica en eixos contexts. En la zona que fa [a]*scola* (escola), la pronúncia /a/ recula entre alguns parlants jóvens, molt possiblement per la influència de l'ortografisme i la coincidència fonètica-etimològica amb el castellà.

- La vocal oberta tònica /ɒ/ harmonitza la /a/ final en la part central de la comarca, a Almassora, les Alqueries, Borriana i en molts parlants de Vila-real: *pil*[ɒ]*t*[ɒ], *vidri*[ɒ]*l*[ɒ] (*pilota, vidriola*). L'harmonia vocàlica, que a la Plana només es produïx amb /ɒ/ tònica, pot considerar-se a hores d'ara un dels trets més típicament associats a la fonètica valenciana general, puix que apareix en bona part del territori: en diversos pobles de l'Horta de València (al nord del Carraixet), al Camp de Túria (com a mínim a Bétera), al sud de la Ribera (i progressivament en viles del nord) i de manera molt predominant en el valencià nord-meridional i sud-meridional. Com afirma Ricard Herrero, l'harmonia vocàlica existix en una zona encara més gran quan la *–a* queda dins del verb

seguit del pronom enclític *–la,* porta-la: [‘pɒrtɒɬɑ][15]. Herrero detecta el fenomen a Nules, però nosaltres creem que este tipus d’harmonia interior deu estar molt estés en altres parlars que no tenen l’assimilació en el context *ò // a*.

La Plana, i les comarques veïnes del nord (Alcalatén, Pla de Cabanes) i del sud (Morvedre) mostren una innovació peculiar, el tancament de /ɒ/ en el diftong <ou>. Per esta regla, paraules com *nou*, *ou*, *prou* i *sou* (salari) s’articulen totes amb [o], ex: *d’óus, ne tinc próu*. Este fenomen és únic dins el domini lingüístic i pot ser fruit de la necessitat de discriminar clarament els diftong /aw/ enfront de /ɒw/; distinció que resulta acústicament molt estreta en altres parlars valencians. Atés que /ɒw/ té pocs casos de contrast amb /ow/, el parlar d’estes comarques hauria neutralitzat l’oposició /ɒ/-/o/ en eixe context. La innovació augmenta el rol fonològic del contrast /ow/-/aw/; una oposició molt més productiva fonològicament que la de /ɒw/ - /aw/[16].

També són particulars de la Plana (en quasi tots els municipis) l’ús de la vocal velar oberta /ɒ/ en *prompte* i també en *cort*[17], *contra*, *front* i (de manera predominant) en els subjuntius *cobra, coga* i *sobra* dels verbs *cobrar, coure* i *sobrar*.

La <e> sol ser tancada en els sufixos *–eca* (*beca*, *Sueca*) i *–esta* (*molesta* i *protesta*) però en els noms *Josep*, *Llorenç* i *Vicent* hi ha /ɛ/ com en bona part del valencià.

3. 2. El consonantisme

El consonantisme de la Plana mostra una gran varietat de solucions locals i, especialment, generacionals que també s’observen en altres comarques.

En línies generals, amb l’excepció d’Almenara, Betxí, Onda (i rodalia), els parlants ancians de la comarca mantenen un inventari consonàntic idèntic al valencià general tradicional amb contrast de /b/ i /v/ (*bella* / *vella*) i el de les sibilants sonores /z/ i /ʤ/ enfront de les sordes /s/ i /ʧ/.

3. 2. 1. Convergència dels fonemes /ʃ/ i /s/

Tal com s’observa a l’Alcalatén i Pla de Cabanes, el contrast de /ʃ/ i /s/ (*lluïx* i *Lluís*) és molt dèbil o no existix a Castelló (però sí entre els ancians del Grau), Vilavella i Vila-real. La indistinció d’eixos fonemes ha avançat molt entre els menors de 60 anys d’Almassora, Borriana, Onda i s’estén ràpidament entre els jóvens de tota la comarca. Per a les persones que mostren la innovació, *pei**x*** és rima perfecta de *lleis* i *lluï**x*** sona igual que *Lluís*. El fenomen ací descrit s’ha anomenat **despalatalització** o, millor dit, **alveolarització** de /ʃ/, puix que en el procés que acosta /ʃ/ a /s/, el primer fonema avança (alveolaritza) el seu punt d’articulació cap a la punta de llengua, fins que no es distingix de /s/. Als pobles on més ha progressat el canvi (Castelló, Vila-real), el fonema

[15] Vejau HERRERO, R i JIMÉNEZ J. (2011): “Coarticulació i harmonia vocàlica en el valencià septentrional” dins *Noves aproximacions a la fonologia i la morfologia del català*. (99, 243-274). Universitat d’Alacant.

[16] A més, el pas de *òu* a *óu* evita l’absorció de *òu* per *au* (ou=au); un fenomen gens infreqüent en punts dispersos del valencià.

[17] En el mot *cort*, pareix que la majoria de parlars valencians ja ha consolidat el canvi d’una vocal etimològica tancada per una oberta, mas que siga generacionalment: córt > còrt. El canvi deu estar connectat amb processos d’analogia amb altres mots d’estructura semblant com *hort*, *nord, port* i *sort*.

/s/ resultant de la fusió té un timbre palatal, especialment davant les vocals frontals /i, e/ i també davant de /a/ tònica, amb un efecte acústic molt semblant a [ʃ].

3. 2. 2. Palatalització de *–ts* i *tz*

Associat al timbre palatalitzat de /s/, és típic de la comarca la realització palatalitzada dels plurals en *–ts*, innovació que ha guanyat molt de terreny en el valencià general actual: *tots els gats* sona quasi com *totg es gatx*. Dit això, hi han parlants (especialment a la Plana Baixa) que articulen palatalitzada la *–ts*, però sense confusió amb *–ig* o *–tx* i així poden distingir entre *passeig* i *passets*, *llig* i *llits*. El correlat sonor de /–ts/, /dz/ en *dotze, tretze* i *setze*, se sol mantindre alveolar a la Plana Baixa (amb excepcions de tipus generacional) i és ben freqüent una realització amb ròtica [dzɾ] ben peculiar: *dotzre, tretzre i setzre*. De Castelló cap al nord (i generacionalment més al sud) és prou general la realització palatal de /dz/ > [ʤ], molt sovint amb confusió total amb el fonema /ʤ/ o amb una distinció basada en la durada del moment oclusiu: setge [‘seʤe] ≠ setze [‘sed:ʒe].

3. 2. 3 Les sibilants sonores

Pel que fa a les sibilants, observem el panorama següent:

- Pel que fa a la realització de /ʤ/, a la Plana històrica no hi ha la desafricació intervocàlica /ʤ/ > [ʒ] característica de les comarques veïnes del nord: *la gent* [la ‘ʒen]
- L’ensordiment de les dos sibilants /z/ i /ʤ/ és general a Almenara i la Llosa i ja predomina entre els menors de 60 anys de Xilxes.
- A Betxí i Onda (i les viles pròximes del riu Sonella) s’ensordix /ʤ/, però s’hi manté la /z/ alveolar sonora de *casa*, *dotze* i *els arbres*. Entre els més jóvens, especialment a Onda, no és estrany l’ensordiment complet, inclosa l’alveolar /z/.
- Les sibilants sonores es mantenen en la resta de viles amb casos d’ensordiment entre els més jóvens de Borriana, el Grau de Castelló o la Vall, especialment entre les dones i amb més incidència en el cas de l’africada /ʤ/ > [ʧ].

3. 2. 4 Vitalitat de /v/ i avanç del betacisme

A principis del XX el fonema labiodental /v/ era d’ús general en quasi tota la Plana amb l’excepció d’Onda i els pobles de la seua rodalia interior. Actualment la fusió de /v/ i /b/ està molt consolidada a Castelló i Betxí i pareix predominant entre els menors de 50 anys de tota la comarca. Dit això, hi han encara parlants menors de 40 que oposen eixos fonemes en quasi tots els pobles, molt especialment a la Vall d’Uixó i la Vilavella; en eixe poble darrer quasi no ha penetrat el betacisme.

3. 2. 5. Articulació de la *–r*

Tradicionalment, la Plana ha articulat la *–r* final etimològica, com el valencià general, però quan la *–r* dels infinitius s’aglutina amb un pronom feble (tots excepte *ho*) allò més normal és l’emmudiment: *esperà(r)-te, di(r)-te, fe(r)-lo*. Eixe fenomen podria ser paral·lel a l’elisió de *–s* de l’imperatiu de segona persona en contexts semblants: *fe(s)-te el sopar, di(s)-me què vols, du(s)-los la xiqueta*. La vitalitat d’este emmudiment de *–r* depén de pobles, generacions i de la conjugació verbal: el fenomen no existix a Onda i

la seua rodalia interior; entre els més ancians de les Alqueries i Nules hi han parlants que no solen presentar l'emmudiment; finalment, no hi ha elisió categòrica en verbs de la segona conjugació com *haver, poder, saber*, especialment a la Plana Baixa.

3. 2. 6 Articulació de *–mp*, *–nt* i *–lt*

Pel que fa als aplecs finals /-mp/, /-nt/, /lt/, el valencià de la Plana hi emmudix /p, t/ davant de pausa o vocal amb l'excepció de la zona meridional (de la Vall cap al sud): *cam(p), san(t), mol(t)*. La reducció d'eixos grups fònics no deu ser gaire antiga i és freqüent el manteniment de /t/ en *quin**t*** (cinqué), *tin**t*** i *al**t***. Sovint, també hi ha manteniment de la plosiva en paraules com *cent, punt* i *vint* quan seguix vocal: *cen**t** hòmens, pun**t** u, vin**t** a(r)bres*. A més, a Borriana i Nules, es manté la *–t* dels gerundis seguits del pronom *–ho*: *fen**t**-ho, pensan**t**-ho*; entre els ancians d'Almassora n'hi ha sonorització: *fen**d**-ho, pensan**d**-ho*.

3. 1. 2. 6 Extensió de la pronúncia ieista de /ʎ/

En línies generals, l'avanç del ieisme **/ʎ/ > [j]** (allà > ***aià***) té menor incidència a la Plana que al centre i al sud del nostre país. No obstant això, dos pobles són capdavanters en el canvi: Onda i la Vall, on els parlants menors de 40 anys solen ser tots ieistes. En la resta dels pobles la frontera d'edat del ieisme és difícil de concretar, perquè el fenomen no s'ha imposat del tot. Tot i que el ieisme puga ser predominant entre els menors de 30 anys, encara hi han jóvens distingidors per totes bandes, especialment quan els dos pares també ho són. Cal destacar, segons les nostres investigacions, que Vila-real té un nombre menor de ieistes jóvens (tot i ser el segon nucli poblacional de la Plana) i que la innovació no ha penetrat gens entre els infants de la Vilavella. En un poble i l'altre, com entre la majoria dels distingidors de la Plana, el fonema /ʎ/ es percep lateral molt tens en totes les posicions. Esta major tensió lateral del fonema afavorix la reacció dels parlants davant el ieisme i que s'activen els mecanismes correctors que funcionen normalment en altres casos de pronúncia defectiva.

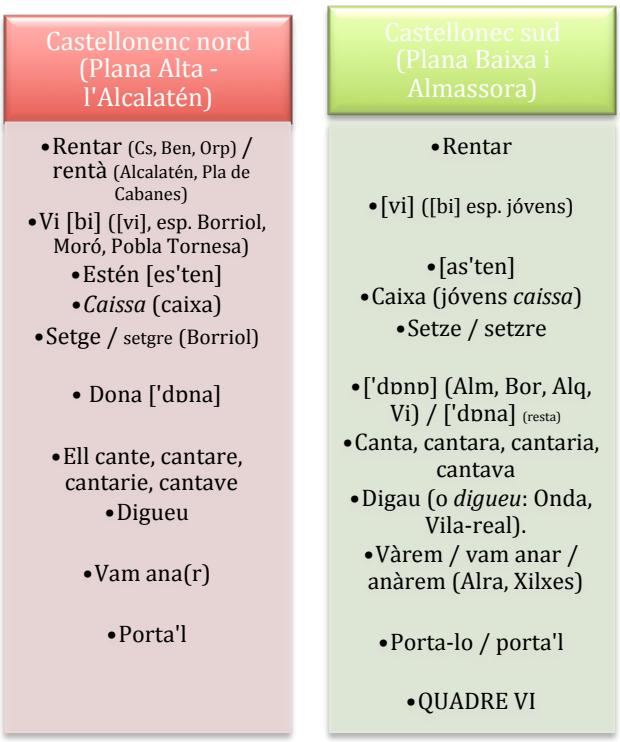

3. 2. 1. Morfosintaxi

3. 2. 1. 1. Gènere i nombre

En la llengua tradicional, hom manté els plurals en *–ns* en *hòmens, jóvens* o *ràvens* i els plurals *–scs* i *–sts* sense reforç vocàlic, com en *disgusts* i *frescs*. La llengua normativa vehiculada als mitjans acadèmics i la col·laboració de les estructures fòniques del castellà afavorixen ara els plurals dels tipus *homes* i, molt especialment, el de *frescos* i *impostos*, però este fet no pareix una tendència general, sinó més aïna estilística i molt limitada a certs grups de parlants.

3. 2. 1. 2. L'article

Els parlants de més edat d'alguns indrets solen conservar *lo* darrere de *tot* en casos com *tot lo món, tot lo dia, tot lo matí*, fins i tot, *tot lo rato*. L'article masculí plural *els* se sol articular *es* i *els* apareix bé en un estil de parla acurat o, especialment, davant de mot que comença per vocal: ***es*** *xiquets i* ***es*** *senyors són a la dreta de la taula, allí a on estan* ***els*** *armaris*. L'article dit *salat* s'ha mantingut fossilitzat, com en valencià general, en el mot ***s****endemà* (> ***s****'endemà*, l'endemà). Amb el mot *dia*, és característic l'article plural femení: *les dies, unes dies*.

3. 2. 1. 3. Demostratius i possessius

Són els del valencià general: *este, eixe, aquell, açò, això, allò* i *ací*, *ahí*, *allí* / *allà*. El contrast de *allí* i *allà* és feble en la majoria de parlants; els jóvens solen gastar més *allí* i molt poc *allà* (que no siga en el context *cap allà*), mentres que entre els ancians és el contrari i *allà* té certa vitalitat.

Contràriament al valencià central i septentrional/tortosí, hui quasi no s'usen els possessius clàssics amb els mots *germà, germana, cosí* o *cosina*: *ma cosina, mon germà* (val. septentrional/tortosí i central), a la Plana (normalment) *la meua cosina, el meu germà*.

3. 2. 1. 4. Quantitatius

Molt, quant i *tant* mantenen la preposició *de* davant d'un substantiu masculí singular: *molt **de** pa, quant **de** formatge, tant **de** vi*. *Cap* (que no ve acompanyat de la preposició *de*) alterna amb *ningun*, però el primer manté molta vitalitat quan no és referit a persones: *quina sort ham tingut, cap taronger s'ha contagiat de tristesa*.

3. 2. 1. 5. Pronoms tònics

A la Plana trobem les mateixes variants existents en valencià: la primera persona *jo*, amb la pronúncia clàssica ***i**o*, bé amb vocal oberta *iò* (Vila-real, Vilavella, ancians d'Onda) o tancada *ió* (resta de pobles); *nosaltres* i *vosaltres* coneixen les variants molt generals del valencià popular *mosatros* i *vosatros* que alternen amb les reduccions *moatros, voatros* i, més reduïdament, *matros* i *vatros* (Betxí). L'antic *vós* reverencial ja no existix, però encara s'usa de manera fixa en les salutacions: *¿Com estàs? – Bé, ¿i vós?*

Vosté, d'acord amb la tendència moderna del castellà, ha perdut molt de terreny durant el segle XX. Fins a mitjan segle era normal que els fills parlaren de *vosté* als pares i als parents adults, però hui este ús sol ser molt reduït i el pronom *tu* s'ha instal·lat completament dins les relacions familiars, també per a parlar amb desconeguts quan tenen la mateixa edat que l'interlocutor.

3. 2. 1. 6. Els pronoms febles

Com també ho feia la llengua clàssica literària i els parlars veïns, els pronoms àtons mantenen la forma plena davant del verb que comença per consonant: *me, te, se, ne, mos* (>nos)*, vos*, ex: *me trobe bé*, *se coneixen*, *ne tinc a muntó*, etc. En un ritme de parla lligat s'ouen també formes reduïdes (asil·làbiques) de *me, te, se* i *ne* darrere de monosíl·labs com *que, no, i, si,* ex: *¿què·m fique per a eixir?*, *això no·s pot fer*, *no sé si·n tens* i, més rarament, *¿i·t penses quedar?* (esp. ancians de la Vall). Tot i amb això, les formes plenes alternen en eixos mateixos contexts i hi solen predominar (*no **ne** tinc* se sent més entre ancians que entre jóvens). Darrere del verb, la reducció del pronom és categòrica per a *me, te, se* i *ne*: *porta'm a casa, posa't la jaqueta, agarre's les bledes, guarda'n per a sopar*. Entre els menors de 60 anys de la Vall i Moncofa és freqüent la no reducció del pronom en posició enclítica: *assenta-te, fique-se l'abric, ajuda-me i lleva-me el davantal*. En el cas de *–lo* i *–los*, en tota la Plana Baixa alternen les formes plenes i reduïdes en eixe context, com sol passar més al sud: *emporta-te-los* o *emporta-te'ls*.

Quan els pronoms *mos* i *vos* són reflexius no sol haver-hi confusió amb *se*/*es* com ocorre en molts parlars valencians: ***mos** gitarem mosatros primer i en acabant **vos** gitareu vosatros* enfront del valencià central/interior meridional *se*/*es gitarem, se*/*es gitareu*. Dit açò, el *vos* reflexiu alterna amb *se* entre els parlants d'Almenara, Betxí i la Vall. A Onda la reducció dels reflexius *mos/vos* a *se* (*se renteu, se rentem*) és universal.

3. 2. 1. 7. Reflexos del sufix –ITIA: *noblea*/*noblesa*

Bona part del valencià general tradicional conserva el resultat literari *–ea* com a evolució normal de –ITIA: *franquea, malea, naturalea, noblea, perea, pobrea, riquea, vellea* i semblants. La tendència de la comarca de la Plana ve marcada per una variació generacional. En les persones que ara tenen més de seixanta anys, especialment al sud del Millars, solem trobar *–ea*, però per davall d'eixa edat ha penetrat amb força la solució *–esa* encara que *malea, perea* i *vellea* solen aguantar en totes les generacions.

Alguns autors han connectat l'extensió del resultat *–esa* al paral·lelisme morfològic amb el castellà *–eza*[18]; uns altres suggerixen que l'una i l'altra solució són genuïnes i tradicionals. De fet, Colón documenta llargament *–esa* al nord del valencià.

A favor de la tesi d'un *–esa* antic i tradicional trobem el fet que a Castelló de la Plana hi ha *–esa* en *vellesa* (vellea), que no té reflex en castellà. El mateix passa amb *malesa* (cosa mal feta), paraula inexistent en castellà i que els de la Plana contrasten amb *malea* (herba).

Per una altra banda, la possible influència del castellà en el canvi generacional explicaria per què *perea* es manté en totes les generacions. Dels mots que acaben en *–ea, perea* és el més usat en el llenguatge quotidià (això hi reforça la forma tradicional), però en mots que es perceben més cultes, com *noblea* o *riquea*, s'imposa la innovació cultista més afí al castellà.

Nosaltres creem que les dos hipòtesis enunciades ací són vàlides: que *–esa* siga un tret més tradicional al nord del valencià i que la coincidència amb el castellà haja afavorit la seua extensió a la Plana durant el segle XX.

Pel que fa a la possible influència del valencià normatiu, cal dir que el canvi de *pobrea* a *pobresa* s'ha produït en persones nascudes als anys 40 i 50 que no han estudiat mai el valencià.

3. 2. 1. 8. Ús de *quan* acompanyat de temps futur

Entre els parlants tradicionals és vigent l'ús de *quan* seguit d'un verb en temps futur: *quan arribaré a casa la cridaré*. El temps futur en estes oracions indica una consecució lògica de les accions que s'oposa al subjuntiu *quan aplegue la cridaré*, que assenyala incertesa; el parlant no sap quan podrà realitzar l'acció que li permetrà fer l'altra. Este tret tan genuí de la nostra sintaxi pareix més vigent a la banda nord de la comarca (Almassora i més amunt), encara que no siga gens infreqüent a la resta.

3. 2. 1. 9. Ús de les preposicions *a* i *en*

Com en valencià general, la preposició *en* predomina en els sintagmes preposicionals de lloc: *viu **en** Nules, me l'he deixat **en** casa*. No obstant això, en parlants d'Almassora, com també en les comarques veïnes del nord, és ben usual la preposició *a* davant els topònims (*treballa **a** Moró*). A la resta de la comarca, sol predominar *a* quan hi ha un

[18] Vejau LÓPEZ, Voro (2004): *El parlar de l'Horta de Valéncia dins del dialecte apichat*. RACV.

article davant del nucli nominal: ***a*** *la cuina hi ha més sucre*, *estan jugant* ***a****l pati*, *el tinc* ***a****l cotxe*.

3. 2. 1. 9. Concordança del participi: *la sabata, no l'ha vista*

Un dels trets genuïns que empren amb fluïdesa la major part dels parlants és la concordança del participi femení, normalment quan el complement directe queda anteposat o el·líptic: (*a ta mare*)*, l'havem vist****a***; (*les ulleres*)*, crec que te les has deixa****des*** *damunt la taula*.

Coincidint amb allò que afirmen uns altres autors, la concordança és més sòlida en el femení singular (*l'havem vista*) que en el plural (*te les has deixades*), que es realitza de manera regular (especialment entre ancians i adults) però no tan sistemàticament com la del singular.

Les enquestes solen demostrar que els jóvens tenen una certa tendència a abandonar les concordances, particularment la del plural. Entre els parlants en qui pot fallar la concordança sol coincidir un major acostament al castellà en altres trets genuïns (com la fonètica), però també havem trobat parlants cultes (almenys per la formació acadèmica, fins i tot professorat jove de valencià), que no realitzen gens la concordança.

3. 2. 1. 10. Usos dels verbs *ser* i *estar*

Entre alguns ancians perviuen usos clàssics del verb ser com *ton pare és a l'hort, som a missa*. Més vius trobem casos com *l'oficina és al final del carrer* o, especialment, per a referir-nos al lloc que ocupem en una taula: *assente(u)-vos, vosatros sou ací i la vostra mare és allà*.

3. 2. 1. 11. El verb

En línies generals, el valencià de la mitat meridional de la Plana (des d'Almassora) manté una morfologia verbal idèntica al valencià general. De Castelló per amunt, però, trobem trets d'influència septentrional. Fem ara un resum de les característiques principals del model morfològic de la comarca:

- La *–a* final es manifesta *–e* a l'àrea de Castelló, Benicàssim i Orpesa (com al Pla de Cabanes i l'Alcalatén), però a la resta es manté la morfologia valenciana general: *jo / ell faça, crega, arribara, menjava* enfront de *face, cregue, arribare, menja(v)e* (Castelló).
- En tota la comarca, també a la Plana Baixa, la *–a* final àtona dels imperatius de la segona i tercera conjugació (*faça, diga*) canvia a *–e* en els verbs quan s'aglutina una forma asil·làbica dels pronoms: *fac****e****'m el favor, digu****e****'m el seu nom*, *cregu****e****'s lo que vullga* per *faça'm, diga'm, crega's*.

- La mitat sud de la comarca manté els imperatius i els subjuntius literaris *–am* i *–au* en les conjugacions II i III: *digau lo que vullgau*. Al nord del Millars, com també a Vila-real i àrea d'Onda, hi ha *digueu lo que vullgueu*, però entre molts jóvens s'observa la reintroducció de *digau, vullgau*, molt especialment a Castelló i possiblement per influència del model valencià general tradicional de més al sud.

- Els verb *saber* té la forma analògica *sapiera* (construïda a partir de *sàpia*) en l'imperfet de subjuntiu, però a la Vall i més al sud es manté *sabera*. Al contrari del valencià del Nord, no és freqüent la velarització del verb *saber* en present de subjuntiu (*sàpiga*) i sol predominar *sàpia*.

- Com al valencià del Nord, el verb *morir* fa el present amb el model *morc* i el subjuntiu *morga*, però de Nules cap al sud ja se senten les formes valencianes generals *muic* i *muiga*.

- Els verbs *vore* (> *veure*) i el verb *haver* tenen formes velaritzades en el subjuntiu: *veigca, haigga*, però eixes velaritzacions alternen amb les formes etimològiques *veja, haja*. En alguns parlants tradicionals el verb *haver* té formes analògiques en l'imperfet d'indicatiu *hava* (havia) i del subjuntiu *havera* (haguera). El sector de nord de la Plana mostra més tendència a les analogies, possiblement per influència septentrional: haiggue, veiggue / haixque/veixque / hasque/vesque.

- En els imperfets dels verbs *caure, creure, traure* i *vore* perdura el model clàssic *caïa, creïa, traïa* i *veïa*, però en el cas de *vore* conviuen les formes en *–ïa* amb les formes amb desplaçament actual *vea, vees, véem*, que usen més els ancians que no els jóvens.

- El verb *fer* té sempre el present de subjuntiu analògic *faig* (per *faç*) per a la primera persona, però entre els parlants tradicionals encara són vigents *faça* i *faces*, ràpidament canviades a *faja* i *fages* entre els adults i, especialment, entre els jóvens.

- Els verbs *creure* i *vore* solen mantindre les formes hiàtiques clàssiques del present d'indicatiu *creem, creeu, veeu, veent* enfront de les solucions innovadores de més al sud: *cregueu, vegeu*, etc.

- Són absolutament desconeguts els gerundis velaritzats del centre valencià: *bevent, corrent* i no *beguent* i *correguent*.

- El parlar de la Plana (amb l'excepció d'Almenara i parcialment de la Llosa i Xilxes) no coneix actualment el pretèrit perfet sintètic que fa *entrí, entrares, entrà, entràrem, entràreu, entraren*. Les formes del perfet analític es construïxen amb *vaig*, *vas* (molt poc *vares*), *va*, *vàrem*/*vam*, *vàreu*/*vau*, *varen*/*van*. Les variants en *–re– vàrem, vàreu, varen* (o amb el·lisió de *–r vàem,vàeu*...) són més típiques dels parlants ancians de la Plana Baixa i les escurçades (*vam, vau, van*) dels jóvens i dels parlants de la zona septentrional. El verb *deure* (en oracions que indiquen possibilitat) coneix les formes del pretèrit *degue, degues, déguem, dégueu, deguen* a la Plana Baixa: *degue* (deguí) *deixar-me les claus en ta casa*. Al sector nord de la comarca (i a vegades al sud: Vila-real) trobem *deguere* (i *deguera*), *degueres, deguérem, deguéreu, degueren*.

3. 2. 1. 8. Adverbis i locucions adverbials

Com passa amb el lèxic i la fraseologia, no és fàcil caracteritzar el parlar de la Plana respecte al valencià general. A continuació teniu un petit llistat d'adverbis i sintagmes

adverbials significatius en l'ús comarcal, per bé que no siguen totalment desconeguts fora de la comarca:

Abans i *adés*: en el parlar de la Plana, com en el valencià general tradicional, no és desconegut entre els més ancians l'adverbi *abans* (pronunciat amb labiodental com en francés [a'vans] a la Vall), amb el significat de *fa molts/uns quants anys*. *Adés* vol dir fa poc de temps / fa un moment, però a diferència d'altres comarques, *adés* pot usar-se per a referir-nos a un moment anterior dins el mateix dia, encara que hagen passat unes quantes hores, amb la qual cosa *adés* se solapa amb l'ús que altres parlars fan de *antes.*

Uns altres adverbis o locucions adverbials són els següents:

A les hores d'ara: forma tradicional de dir *en el moment present*, *hui en dia*, etc.

A boqueta nit / *a poqueta nit*: vol dir *en caure la nit*.

A vegades / *a voltes*: en la comarca predomina *vegada*, però *volta* encara té certa vigència, especialment en l'expressió *altra volta* (novament). Altres sinònims de *vegada* són *camí* i *viatge*: *un camí acabarem, anirem a casa de ta tia*.

A les gargallotes (esp. Alqueries, Borriana): *al be*.

A muntó: vol dir el mateix que *molt (de)*, *això està a muntó bé*, *té a muntó diners*. Altres locucions amb el mateix significat són *la gana de* i *a saber de* (esp. Almassora): *en la plaça hi havia la gana / a saber de gent*.

Assovint: *assovint la veig camí de sa casa a poqueta nit*.

En acabant i *en después*: les dos formes conviuen amb el significat de *posteriorment*.

Encara i *encà*: totes dos s'usen segons la rapidesa de la locució.

Enjorn: *molt enjorn* és coneguda entre alguns parlants ancians, si bé predominen les fórmules alternatives com *de bon matí*, *a muntó matí*, *molt matí* i *de matinet*.

I avant: locució adverbial característica del parlar castellonenc. A banda d'usar-se com a falqueta al final de les oracions (*llogarem un altre home, i avant*), també s'ou ben a sovint com a sinònim de *només* o *a soles*: *fica-me'n una i avant = fica-me'n una a soles* / *només una*.

Sendemà / *l'endemà*: és molt més freqüentment *la sendemà*, amb gènere femení.

4. Del lèxic

Hi han pocs mots propis de la comarca que no siguen coneguts en els parlars veïns. No obstant això, intentarem fer ací un llistat amb algunes paraules típicament associades al castellonenc amb la seguretat que estos mots reapareixen en altres llocs de valencià (especialment en les comarques veïnes de Morvedre i la banda nord de l'Horta de València).

Abellir: *apetir*
Aiguatge/auiatge: *rosada*
Avear: *acostumar*
Calbot / calpissot: *carxot*
Brancal: *bancalet, portal*
Bugada: *ruscada, faena molt pesada*
Dropo: *pereós, malfaener*
Espentejar: *espentar*
Esquitar: *esguitar*
Malesa: *iseta, cosa mal feta*
Passera: *pàssia, epidèmia*
Petxinot (esp. Borriana): *musclo, clòtxina*
Pereta (de la llum): *bombeta*
Rua: *entrepà* (a Almenara hi ha *cantell*, com a Morvedre).
Topetar: *trobar, encontrar*
Xalar: *passar-ho bé, gaudir*

5. El valencià general: unes consideracions importants

5.1 Introducció: ¿què és el valencià general?

És el conjunt de trets lingüístics que definix el model de llengua popular emprat, amb petits matisos comarcals, per la societat valenciana.

- El valencià general, amb la seua variabilitat, és el dialecte més uniforme i amb major extensió territorial del conjunt del domini lingüístic. Com vorem més avant, les divisions dialectals del País Valencià han negligit l'existència del valencià general mostrant una visió hiperfragmentada de la nostra realitat lingüística.
- Comparat amb el català nord-oriental, el valencià general és un model lingüístic més fidel i acostat a la llengua històrica comuna.
- Al contrari del català nord-oriental estàndard, el valencià general no dividix el territori valencià ni deixa fora les característiques lingüístiques principals de cap parlar del País; tampoc els dialectes dels extrems septentrional i meridional.
- Per estes característiques, la identificació dels valencians amb la seua llengua literària és potencialment molt alta.

5. 2. El valor del valencià general

Tot i que tants autors han parlat de tres tipus de valencià: "septentrional", "central (o apitxat)" i "meridional", eixa visió de la realitat dialectal valenciana resulta molt esbiaixada. Des d'una anàlisi seriosa, el valencià té un gran dialecte que en este treball havem descrit des de la perspectiva de la comarca de la Plana; ens referim al **valencià general**. Com déiem adés, dins el domini lingüístic valencià-català, no hi ha cap altre parlar amb una uniformitat i extensió territorial i històrica comparable.

El valencià de la Plana demostra fins a quin punt el valencià general és un dialecte formidablement homogeni. Amb poques excepcions, tots els trets comarcals es retroben en algun altre punt del valencià com ara:

- L'emmudiment de *–r* davant de pronoms enclítics s'ou des de la Marina fins al riu Segura.
- L'emmudiment de les plosives en *vin**t*** i *cam**p*** existix en tots els parlars del valencià meridional interior.
- La variació (i vacil·lació) entre *vullgam* i *vullguem* existix més al sud: hi ha *vullguem* a la Marina, a la Foia de Castalla, Alacantí i Vinalopó Mitjà.
- El manteniment de les formes plenes *me, te, se, ne* és típic també del centre valencià i es retroba al sud de la línia Biar-Busot.
- La pronúncia de *–ts* com a *–tx* o *-ig* (gots = goig) se sent ara per bona part del valencià i l'articulació indiferenciada, o acústicament semblant, de /s/ i /ʃ/ no és estranya entre els parlars que articulen la iod ortogràfica en el grup <ix>.

El fet que el valencià es mostre tan uniforme al llarg de la nostra geografia posa de relleu aspectes importants i valuosos que cal tindre presents: l'existència en la societat valenciana d'una actitud lingüística que no és diferent d'altres societats il·lustrades; eixes que no han patit cap fenomen de minorització comparable al nostre.

Els valencians amb consciència lingüística haurien de considerar com a lliçó de futur la manera en què el nostre poble ha mantingut un llenguatge unitari i genuí en circumstàncies adverses. Alhora, eixe poble que ha mantingut un model de llengua unitari i genuí viu ara un augment inexplicable de les inseguretats que han sorgit d'uns fets altrament desitjables: haver aconseguit recuperar els espais socials, culturals i polítics on abans només hi havia el castellà.

5. 2. 1. El valencià septentrional, el tortosí i el valencià general

El valencià septentrional i el tortosí són parlars naturalment i històricament vinculats al valencià general. La llengua culta d'eixes comarques hauria de ser un nexe d'unió de les modalitats lingüístiques literàries de Catalunya i el País Valencià. Eixe nexe geogràfic no hauria de ser interferit per la frontera política ni per una visió patrimonialista de la llengua culta.

Per bé que una sèrie de trets de fonètica i morfologia separen el valencià general del valencià septentrional i el tortosí de les terres de l'Ebre, eixes diferències són poc significatives.

Des del punt de vista lingüístic, resulta una obvietat que el tortosí, com els parlars del sud de la Franja, han de classificar-se dins una major proximitat al valencià general que no al nord-occidental[19]. L'ús d'un o diversos noms per a anomenar els parlars de les terres de l'Ebre i dels Ports-Maestrat no és una qüestió rellevant: té igual anomenar-los *tortosí* o *valencià septentrional*. El que és significatiu és que el parlar d'estes comarques, amb les seues particularitats, guarda un lligam estret amb la llengua culta valenciana i que les fronteres polítiques no haurien d'alterar eixa realitat.

[19] Per a nosaltres, la inclusió del tortosí dins el nord-occidental és un poc forçada des d'un punt de vista purament lingüístic, molt especialment si valorem que el lèxic és el nivell de la llengua que més pesa en les classificacions dialectològiques. Si el tortosí no forma part del valencià, hauríem de considerar-lo un dialecte a banda, com afirma el filòleg castellonenc Lluís Gimeno Betí, per bé que nosaltres trobem que eixe *dialecte a banda* és més coincident amb el valencià, especialment si pensem que cal incloure-hi els parlars del Maestrat i els Ports.

Per açò que diem, seria un fet molt desitjable que el tipus de llengua que es vehicula a la Franja i les terres de l'Ebre no es separara artificialment del seu model lingüístic tradicional que unix estes persones amb la llengua culta dels valencians, basada en el valencià general. Vejam per què el valencià del nord i el tortosí són essencialment com el valencià culte:

- Pel que fa a la fonètica, tota l'àrea lingüística valenciana i tortosina manté la funcionalitat plena del vocalisme àton i unes è i ò característicament més obertes que les realitzacions típiques de Catalunya. L'emmudiment de la *–r* final dels infinitius i substantius no pot ser considerat un tret diferencial de pes, puix que eixa pronúncia és tradicional en no pocs indrets del valencià (al nord de la Plana, al Vinalopó Mitjà, punts de l'Alacantí i la Marina).

- El lèxic patrimonial, l'aspecte que més peculiaritza les modalitats lingüístiques, agermana de manera molt significativa tota l'àrea lingüística valenciana i tortosina. Les paraules de Maria Àngels Massip no deixen cap dubte sobre la naturalesa lèxica del tortosí: "L'anàlisi comparativa del vocabulari bàsic tortosí, valencià i nord-occidental respecte d'un inventari de mots bàsics (1.500) del català central, demostra la coincidència major amb el lèxic valencià que no pas amb el nord-occidental […]". Entre els centenars d'exemples possibles hi han els següents: *abadejo, bacó, bancal, bajoca, besar, debades, dolent* (malalt)*, faena, galtada, panís, poal, roig* (vermell), etc[20].

La morfologia i sintaxi també és molt més convergent que divergent:

- La major part dels trets particulars són coincidents en els dos blocs dialectals: *esta, hòmens,* contrast de *per* i *per a*, *com* i *com a*, ordenació dels pronoms estil *li'l*, *li'ls*. Els articles *lo*/*los* del tortosí són ben valencians (de tot el domini) des del punt de vista històric i encara ara s'ouen en indrets del Maestrat i generacionalment o contextualment en altres punts del valencià.
- La *–o* de la primera persona (*treballo* i *descanso*) del present d'indicatiu no pot constituir raonablement cap diferència de pes entre el valencià general i el tortosí/valencià del nord. És el conjunt de la morfologia verbal el que acosta o separa les modalitats lingüístiques i en este aspecte el conjunt dels parlars septentrionals és globalment més afí al valencià general:
    - Malgrat que només els pobles de frontera valencians tinguen *cantés* enfront de *cantara*, el valencià literari històric tenia *cantàs* (com encara hui a Alcalà de Xivert) i eixes formes en *-s*, com les valencianes generals en *–r*, han de considerar-se pròpies i alternatives de tota l'àrea lingüística de Tortosa a Guardamar.
    - La resta de la conjugació verbal del valencià general i del tortosí/valencià septentrional és també molt semblant: *servix, servixquen/servisquen traure, creguen* enfront de *serveix, serveixin, treure* i *creguin* del nord-oriental. En este punt cal tindre en compte que el nord-occidental ha assimilat majoritàriament elements essencials de la conjugació oriental

[20] Vejau MASSIP I BONET, Maria Àngels (1991): *El lèxic tortosí: història i present*. Tesi de doctorat. Universitat de Barcelona. Edició en línia: http://hdl.handle.net/2445/41618

com la *–i* dels subjuntius: *que vinguin ja*, cosa que el tortosí no ha fet a nivell popular.

Alguns autors han posat a la mateixa altura un fenomen *valencianitzador* i un altre *orientalitzador* com a responsables d'una suposada *desnaturalització* del tortosí/valencià septentrional. Així, el valencià dels Ports-Maestrat estaria *valencianitzant-se* i el tortosí de les terres de l'Ebre, *orientalitzant-se*. En el fons d'esta argumentació manca una consideració important: és molt difícil que els parlars del nord del País Valencià perden la seua personalitat per un acostament al valencià general, puix que els aspectes diferencials d'un i l'altre bloc dialectal són molt menys marcats que entre el tortosí i el model nord-oriental vehiculat des de l'àrea barcelonina. Pradilla[21] esmenta com a fets *valencianitzadors* la pronúncia africada i no fricativa en *fetge* o *bajoca* o la presència de *–r* final en els infinitiu, però allò cert és que cap estudi ha demostrat que eixos trets de pronúncia tinguen incidència real en la parla quotidiana del nord del valencià, un fet que després de molts anys d'observacions puc afirmar amb tota seguretat[22].

Josep Saborit Vilar

Centre de FPA Josep Pasqual Tirado
Castelló de la Plana

[21] PRADILLA, M.À. (1995): "Varietat estàndard i varietat geogràfica: actituds lingüístiques i ensenyament en les dues bandes de la frontera político-administrativa entre el País Valencià i el Principat de Catalunya", dins Jornades sobre llengua i ensenyament, I. Servei de publicacions de la UAB. Barcelona, pp. 175-184. Vejau també NAVARRO, Pere i PRADILLA, M. À. (1999): "Qüestions geolingüístiques i sociolingüístiques a l'entorn del tortosí". Actes del XXIII Col·loqui de la Societat d'Onomàstica. Ulldecona: Societat d'Onomàstica, pp. 61-76.

[22] En totes les entrevistes dialectes, formals i informals, que he pogut fer al llarg d'anys de recerca dialectològica no he sentit cap acostament fònic dels valencians dels Ports-Maestrat cap al valencià de més al sud. Si bé no siga del tot estrany que algun parlant del Nord mostre trets més o menys marcats del valencià general (per haver viscut a la Plana o més al sud), qualsevol estudi demostraria una situació contrària: qualsevol castellonenc ha sentit moltes persones naturals de la capital que diuen *penso, cantà(r)* i *ba*[ʝʒ]*oca*, però ¿quants benicarlandos diuen espontàniament *jo pense, cantaR* i *ba*[ʤʒ]*oca*?

Bibliografia

ACADÈMIA VALENCIANA DE LA LLENGUA (2014): *Diccionari normatiu valencià*. Edició en línia: http://www.avl.gva.es/dnv

AGOST CANÓS, Rosa (1994): "Estudi del lèxic dels espardenyers de la Vilavella". *Actes del III Congrés d'Història i Filologia de la Plana.* Ajuntament de Nules. Nules.

ALCOVER, Antoni M.; MOLL, Francesc de Borja (1926-1962): *Diccionari català-valencià-balear*. Moll. Palma [10 volums].

ALEGRE, Montserrat (1991): *Dialectologia catalana*. Teide. Barcelona.

BADIA I MARGARIT, Antoni M. (1994): *Gramàtica històrica catalana*, 3a edició. Tres i Quatre. València.

– (1999): *Les Regles d'esquivar vocables i la qüestió de la llengua*. IEC. Barcelona.

BELTRAN ZARAGOZÀ, Andreu (1995): *La llengua al nord del País Valencià als segles XVII, XVIII i XIX. Edició i Estudi lingüístic de documentació administrativa*, tesi de doctorat. Universitat de València. València.

– (1998): *El valencià al segle XVIII*. Societat Castellonenca de Cultura. Castelló.

BELTRAN I CALVO, Vicent (1994): *El parlar de Callosa d'en Sarrià i de les Valls de Tàrbena i de Guadalest*. Denes. València.

– (1997): *El parlar de Benissa*. Institut de Cultura Juan Gil-Albert / Ajuntament de Benissa. Alacant.

– (2005): *El parlar de la Marina Alta*. Departament de Filologia Catalana de la Universitat d'Alacant. Alacant.

CASANOVA, Emili (1997): "Estigmatització i canvi lingüístic: la neutralització de la /a/ àtona final a la Vall d'Albaida". *Congrés de la Vall d'Albaida*, pp. 159-177.

– (1998): "La dialectalització de la Plana i del País Valencià a través de les ordenances municipals, al segle XV i XVI". *Actes del V Congrés d'Història i Filologia de la Plana.* Ajuntament de Nules. Nules.

COLOMINA I CASTANYER, Jordi (1985): *L'alacantí. Un estudi sobre la variació lingüística*. Institut d'Estudis Juan Gil-Albert. Diputació d'Alacant. Alacant.

– (1991): *El valencià de la Marina Baixa*. Generalitat Valenciana. València.

– (1993): "La contribució dels dialectes a la fixació d'un model estàndard". *I Jornades de Sociolingüística. La Llengua Estàndard*. Ajuntament d'Alcoi. Alcoi, pp. 11-38.

– (1999): *Dialectologia catalana: Introducció i guia bibliogràfica*. Universitat d'Alacant. Alacant.

COLÓN DOMÉNECH, Germà (1997): *Estudis de filologia catalana i romànica*. IIFV / Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona.

ESCARTÍ I SORIANO, Vicent Josep (1994): "Sobre morfologia i fonètica del segle XVII i l'actual". *Miscel·lània 94, Estudis sobre morfologia valenciana*. Marfil. Alcoi.

GIMENO BETÍ, Lluís, (1986): "El tortosí septentrional", Setè col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona.

– (1992): "Sobre el parlar de Castelló de la Plana". *Miscel·lània Sanchis Guarner*, volum II. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona.

– (1994): *Estudi lingüístic dels parlars de les comarques del nord de Castelló*. Societat Castellonenca de Cultura. Castelló.

– (1997): *Atles lingüístic de la diòcesi de Tortosa*. Institut d'Estudis Catalans. Barcelona.

GINER I MARCO, Josep (1998): *Obra filològica (1931-1991)*. Denes. València.

GONZÀLEZ I FELIP, Maria Soledat (1988): "Una visió sincrònica del parlar de la Plana Baixa". *Actes del I Congrés d'Història i Filologia de la Plana*. Ajuntament de Nules. Nules.

GULSOY, Joseph (1993): *Estudis de gramàtica històrica*. IIFV / Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona.

HERRERO, RICARD I JIMÉNEZ, Jesús (2011): "Coarticulació i harmonia vocàlica en el valencià septentrional" dins *Noves aproximacions a la fonologia i la morfologia del català*. (99, 243-274). Universitat d'Alacant.

LACREU I CUESTA, Josep (1990): *Manual d'ús de l'estàndard oral*. Universitat de València. València.

– (2002): "Els models de llengua del valencià". *Estudis del valencià d'ara*. Denes. València, pàg. 241-245.

LÓPEZ, Voro (2004): *El parlar de l'Horta de Valéncia dins del dialecte apichat*. RACV. València.

MARTINES, Josep (2000): *El valencià del segle XIX*. IFL, Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona/Alacant.

MARTINIS I MAFÉ, Joan Carles (2010): *Valéncia, tèrra d'oc*. Òc-Valéncia. València.

MASSIP I BONET, Maria Àngels (1991): *El lèxic tortosí: història i present*. Tesi de doctorat. Universitat de Barcelona. Edició en línia: http://hdl.handle.net/2445/41618

MENEU I GAYA, Antoni (1990): "Alguns canvis generacionals en el parlar de Betxí". *Actes del III Congrés d'Història i Filologia de la Plana*. Ajuntament de Nules. Nules.

MONTOYA I ABAT, Brauli (1989): *La interferència lingüística al sud del valencià*. Conselleria de Cultura, Educació i Ciència. València.

– (2000): *Els alacantins catalanoparlants: una generació interrompuda*. IEC. Barcelona.

MORANT, R. I ESCRIVÀ, V. (1987): *L'apitxat de Gandia: Un problema sociolingüístic*. CEIC Alfons el Vell. Oliva.

NAVARRO, Pere i PRADILLA, Miquel Àngel (1999): "Qüestions geolingüístiques i sociolingüístiques a l'entorn del tortosí". Actes del XXIII Col·loqui de la Societat d'Onomàstica. Ulldecona: Societat d'Onomàstica, pp. 61-76.

PÉREZ SALDANYA, Manuel (1998): *Del llatí al català.* Universitat de València. València.

PRADILLA, Miquel Àngel (1995): "Varietat estàndard i varietat geogràfica: actituds lingüístiques i ensenyament en les dues bandes de la frontera político-administrativa entre el País Valencià i el Principat de Catalunya", dins Jornades sobre llengua i ensenyament, I. Servei de publicacions de la UAB. Barcelona, pp. 175-184.

RECASENS I VIVES, Daniel (1991): *Fonètica descriptiva del català.* Institut d'Estudis Catalans. Barcelona.

REIG, Eugeni S. (2005): *Valencià en perill d'extinció*. Edició de l'autor. València.

SABORIT VILAR, Josep (1998): *El valencià de les Alqueries*. Diputació de Castelló. Castelló.

– (2009): *Millorem la pronúncia*. AVL. València.

– (2011): "Alguns canvis intergeneracionals en el parlar de la Plana Baixa". *Aula de lletres valencianes. Revista valenciana de filologia* (número 1). Institut Alfons el Magnànim. València.

– (2014): "Xurros, els valencians del riu blanc". *Camins, terres i paraules*, II Jornada sobre els altres parlars valencians d'Énguera. Denes. Paiporta, pp. 359-365.

SANCHIS GUARNER, Manuel (1950): *Gramàtica valenciana*. Torre. València.

– (1992): *Aproximació a la història de la llengua catalana*. Salvat. Barcelona.

SARAGOSSÀ I ALBA, Abelard (1997): *Criteris de la normativa*. Saó. València.

– (2000): *El valencià del Futur*. Alambor. Benicarló.

– (2003): *Gramàtica valenciana raonada i popular*. C.E.I.C. Alfons el Vell. Gandia.

SEGURA LLOPES, Carles (2003): *Una cruïlla lingüística: caracterització del parlar del Baix Vinalopó*. Torre. València.

– (2003): "Variació fonètica i estandardització al País Valencià". *Noves SL*, tardor

– (2003). http://www6.gencat.net/llengcat/noves/hm03tardor/ segura1_5.htm

SOLER I RIBER, Joan (1970): *L'estructura econòmica del País Valencià*. 3i4. València.

VENY I CLAR, Joan (1982): *Els parlars catalans*. Moll. Palma de Mallorca.

– (2001): *Llengua històrica i llengua estàndard*. Universitat de València. València.

ZARAGOZÀ I PÉREZ, Marina, (2000): "Estudi fonètic del parlar de Silla". *Algudor, Revista del centre d'estudis locals de Silla*. Centre d'Estudis Locals. Silla.

Apèndix: mapes lingüístics

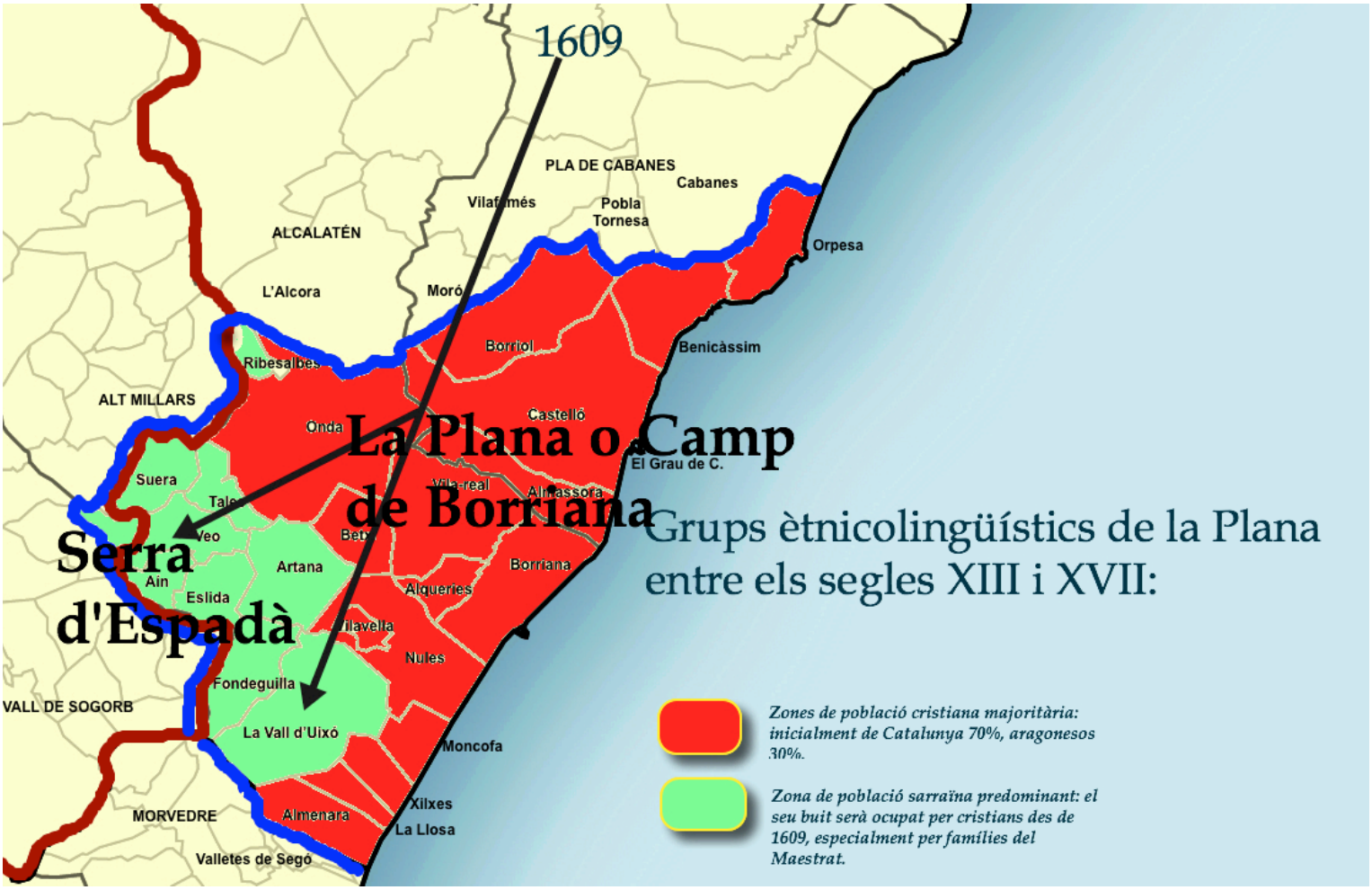

Geografia humana de la Plana

En una anàlisi aproximada dels cognoms més freqüents de la comarca, el 40% pareix lligat a la Catalunya occidental, concretament a la Franja i la regió de Tortosa; l'altre 60% podria estar constituït, a parts iguals, per nissagues de la Catalunya oriental, Aragó-Navarra i Occitània.

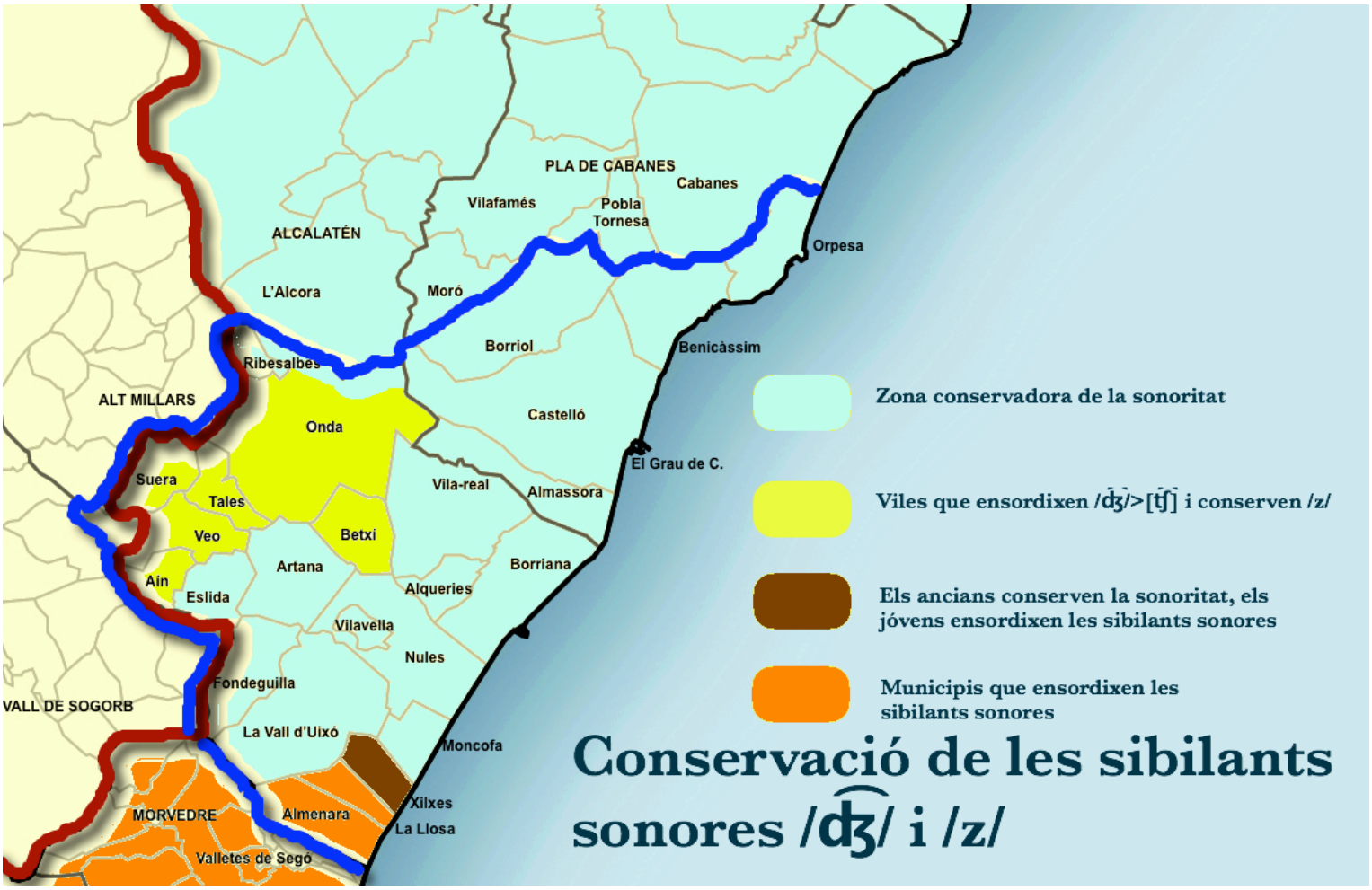
PLA DE CABANES
Cabanes
Vilafamés
Pobla Tornesa
ALCALATÉN
Orpesa
L'Alcora
Moró
Borriol
Benicàssim
Ribesalbes
ALT MILLARS
Castelló
Onda
El Grau de C.
Suera
Vila-real
Almassora
Tales
Veo
Betxí
Artana
Borriana
Ain
Eslida
Alqueries
Vilavella
Nules
Fondeguilla
VALL DE SOGORB
La Vall d'Uixó
Moncofa
Xilxes
La Llosa
MORVEDRE
Almenara
Valletes de Segó
Zona conservadora de la sonoritat
Viles que ensordixen /d͡ʒ/>[t͡ʃ] i conserven /z/
Els ancians conserven la sonoritat, els jóvens ensordixen les sibilants sonores
Municipis que ensordixen les sibilants sonores
Conservació de les sibilants sonores /d͡ʒ/ i /z/

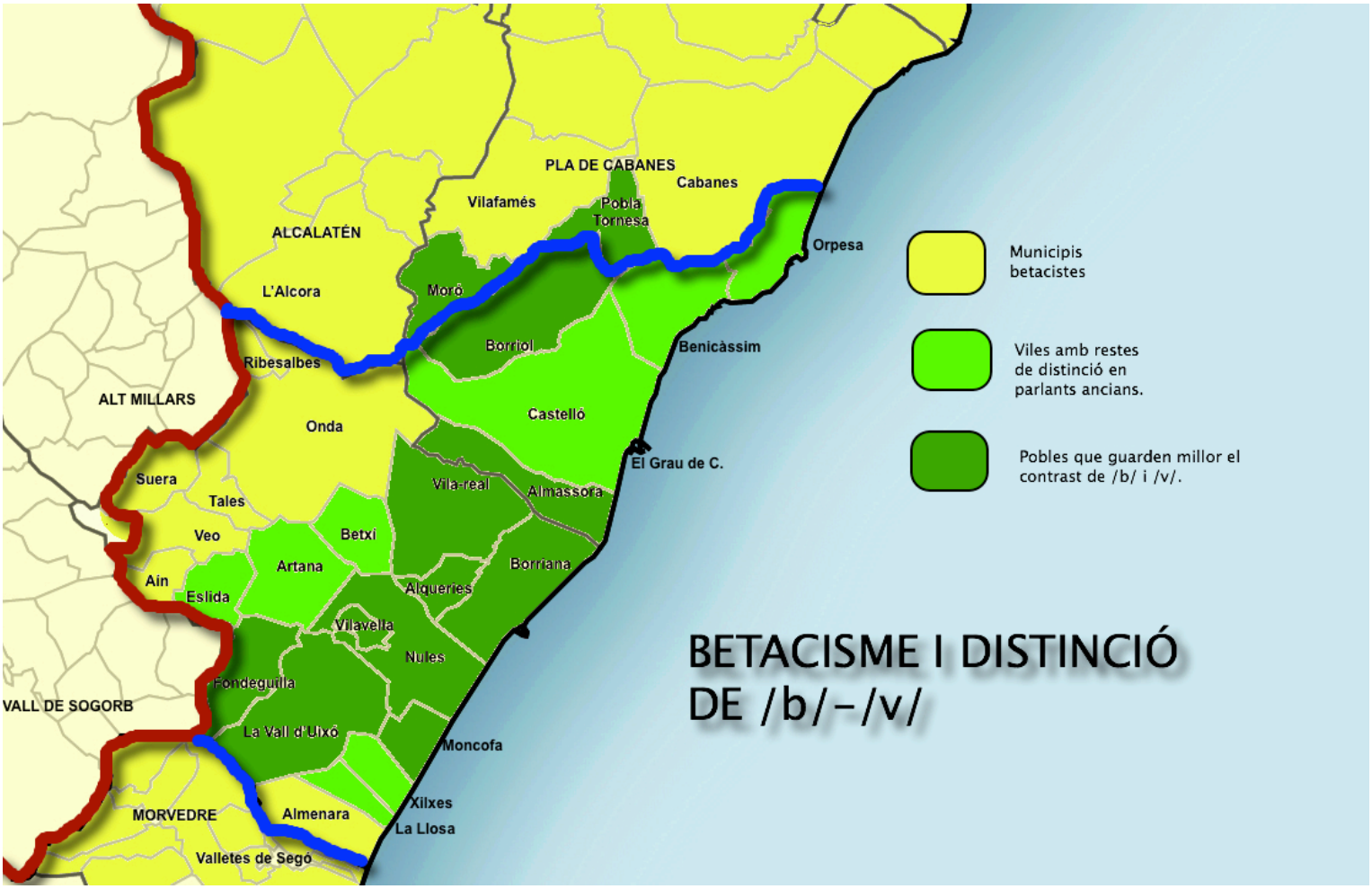
PLA DE CABANES
Cabanes
Vilafamés
Pobla Tornesa
ALCALATÉN
Orpesa
L'Alcora
Morò
Borriol
Benicàssim
Ribesalbes
ALT MILLARS
Castelló
Onda
El Grau de C.
Suera
Vila-real
Almassora
Tales
Veo
Betxí
Artana
Borriana
Ain
Eslida
Alqueries
Vilavella
Nules
Fondeguilla
VALL DE SOGORB
La Vall d'Uixó
Moncofa
Xilxes
MORVEDRE
Almenara
La Llosa
Valletes de Segó
Municipis betacistes
Viles amb restes de distinció en parlants ancians.
Pobles que guarden millor el contrast de /b/ i /v/.
BETACISME I DISTINCIÓ DE /b/-/v/

PLA DE CABANES
Cabanes
Vilafamés
Pobla Tornesa
ALCALATÉN
Orpesa
L'Alcora
Moró
Borriol
Benicàssim
Ribesalbes
ALT MILLARS
Onda
Castelló
El Grau de C.
Suera
Tales
Vila-real
Almassora
Veo
Betxí
Artana
Borriana
Ain
Eslida
Alqueries
Vilavella
Nules
Fondeguilla
ALL DE SOGORB
La Vall d'Uixó
Moncofa
MORVEDRE
Almenara
Xilxes
La Llosa
Valletes de Segó
El ieisme ha penetrat poc entre els jóvens.
El ieisme predomina en parlants menors de 30 anys.
El ieisme predomina entre els menors de 40 anys i pareix general entre els jóvens.
Penetració de la pronúncia ieista del fonema /λ/
llaç = hi-has

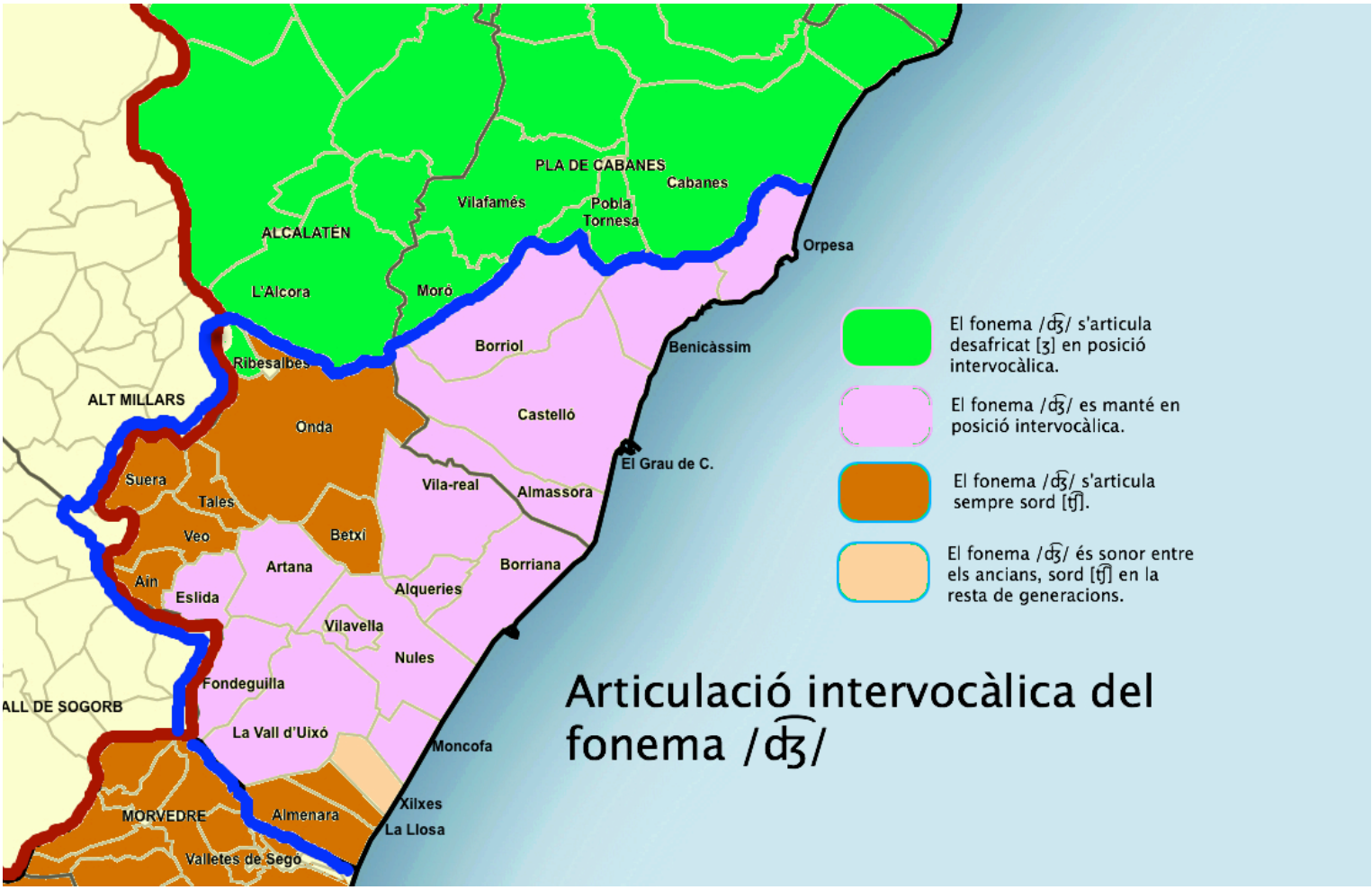
PLA DE CABANES
Cabanes
Vilafamés
Pobla Tornesa
ALCALATÉN
Orpesa
L'Alcora
Morò
Borriol
Benicàssim
Ribesalbes
ALT MILLARS
Onda
Castelló
El Grau de C.
Suera
Vila-real
Almassora
Tales
Veo
Betxí
Artana
Borriana
Ain
Eslida
Alqueries
Vilavella
Nules
Fondeguilla
ALL DE SOGORB
La Vall d'Uixó
Moncofa
Xilxes
MORVEDRE
Almenara
La Llosa
Valletes de Segó
El fonema /dʒ/ s'articula desafricat [ʒ] en posició intervocàlica.
El fonema /dʒ/ es manté en posició intervocàlica.
El fonema /dʒ/ s'articula sempre sord [ʧ].
El fonema /dʒ/ és sonor entre els ancians, sord [ʧ] en la resta de generacions.
Articulació intervocàlica del fonema /dʒ/

Vilanova d'A.
Alcalà de X.
Torreblanca
Ribera de Cabanes
PLA DE CABANES
Cabanes
Vilafamés
Pobla Tornesa
ALCALATÉN
Orpesa
L'Alcora
Moró
Borriol
Benicàssim
Ribesalbes
ALT MILLARS
Castelló
Onda
El Grau de C.
Suera
Vila-real
Almassora
Tales
Veo
Betxí
Artana
Borriana
Ain
Eslida
Alqueries
Vilavella
Nules
Fondeguilla
VALL DE SOGORB
La Vall d'Uixó
Moncofa
Xilxes
La Llosa
MORVEDRE
Almenara
Valletes de Segó
Parlars que emmudixen la -r final
Parlars que conserven la -r final
Articulació de la -r final absoluta: cantar, fuster

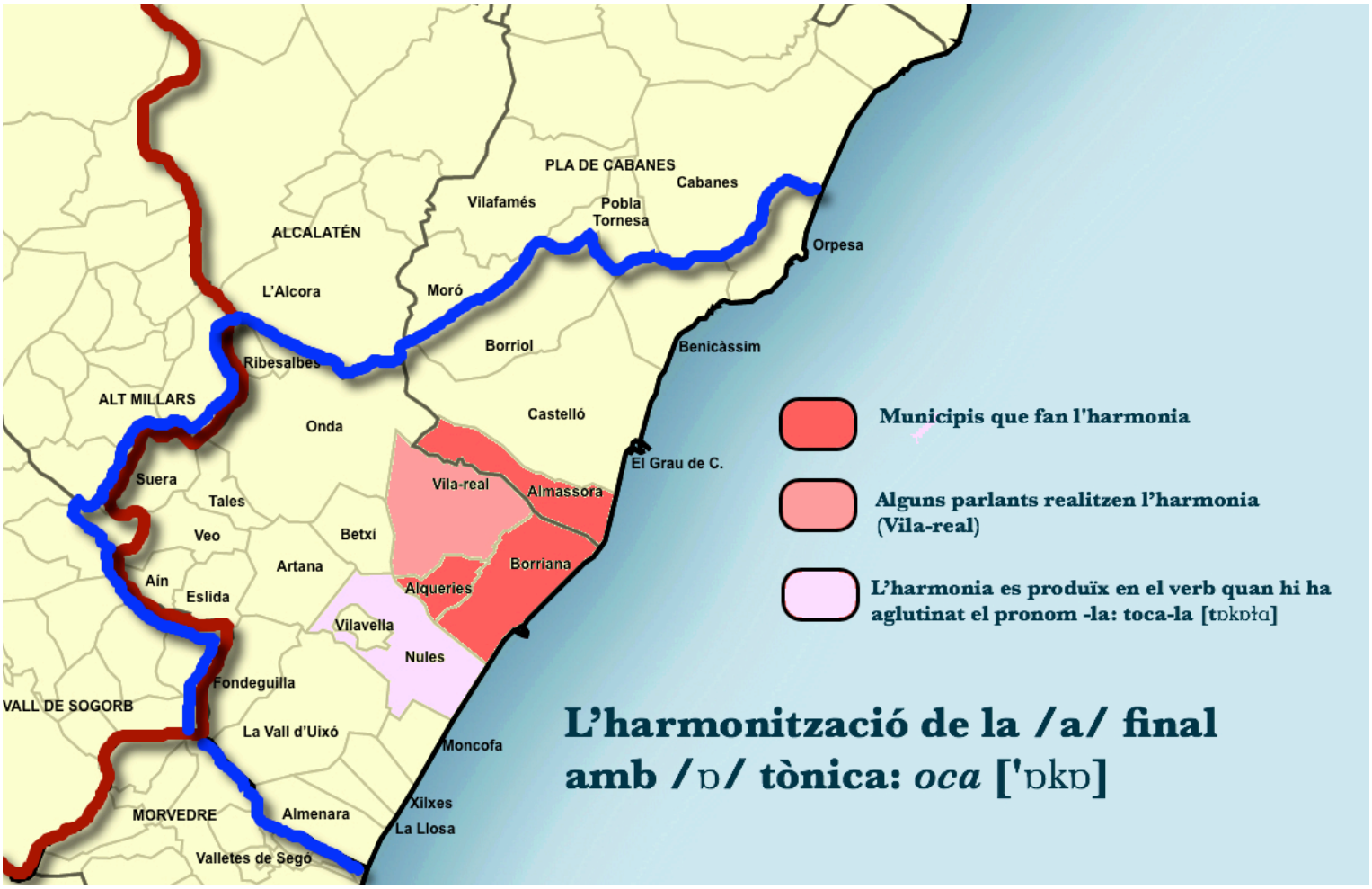
PLA DE CABANES
Cabanes
Vilafamés
Pobla Tornesa
Orpesa
ALCALATÉN
L'Alcora
Moró
Borriol
Benicàssim
Ribesalbes
ALT MILLARS
Onda
Castelló
El Grau de C.
Suera
Tales
Vila-real
Almassora
Veo
Betxí
Artana
Borriana
Ain
Eslida
Alqueries
Vilavella
Nules
Fondeguilla
VALL DE SOGORB
La Vall d'Uixó
Moncofa
MORVEDRE
Almenara
Xilxes
La Llosa
Valletes de Segó
Municipis que fan l'harmonia
Alguns parlants realitzen l'harmonia (Vila-real)
L'harmonia es produïx en el verb quan hi ha aglutinat el pronom -la: toca-la [tɒkɒɫɑ]
L'harmonització de la /a/ final amb /ɒ/ tònica: oca ['ɒkɒ]

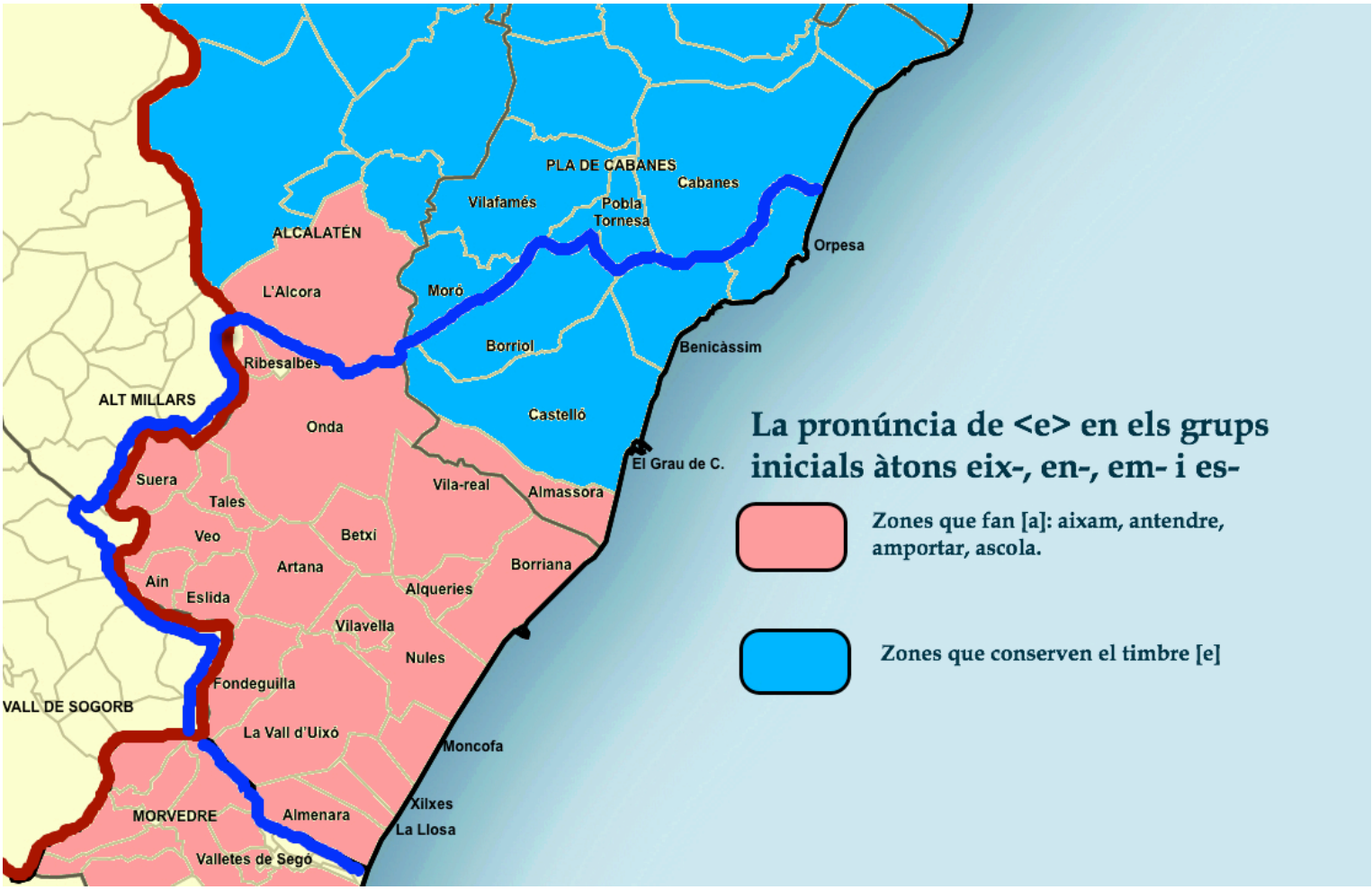
PLA DE CABANES
Cabanes
Vilafamés
Pobla Tornesa
ALCALATÉN
Orpesa
L'Alcora
Moró
Borriol
Benicàssim
Ribesalbes
ALT MILLARS
Castelló
Onda
El Grau de C.
Suera
Vila-real
Almassora
Tales
Veo
Betxí
Artana
Borriana
Ain
Eslida
Alqueries
Vilavella
Nules
Fondeguilla
VALL DE SOGORB
La Vall d'Uixó
Moncofa
Xilxes
MORVEDRE
Almenara
La Llosa
Valletes de Segó
La pronúncia de <e> en els grups inicials àtons eix-, en-, em- i es-
Zones que fan [a]: aixam, antendre, amportar, ascola.
Zones que conserven el timbre [e]

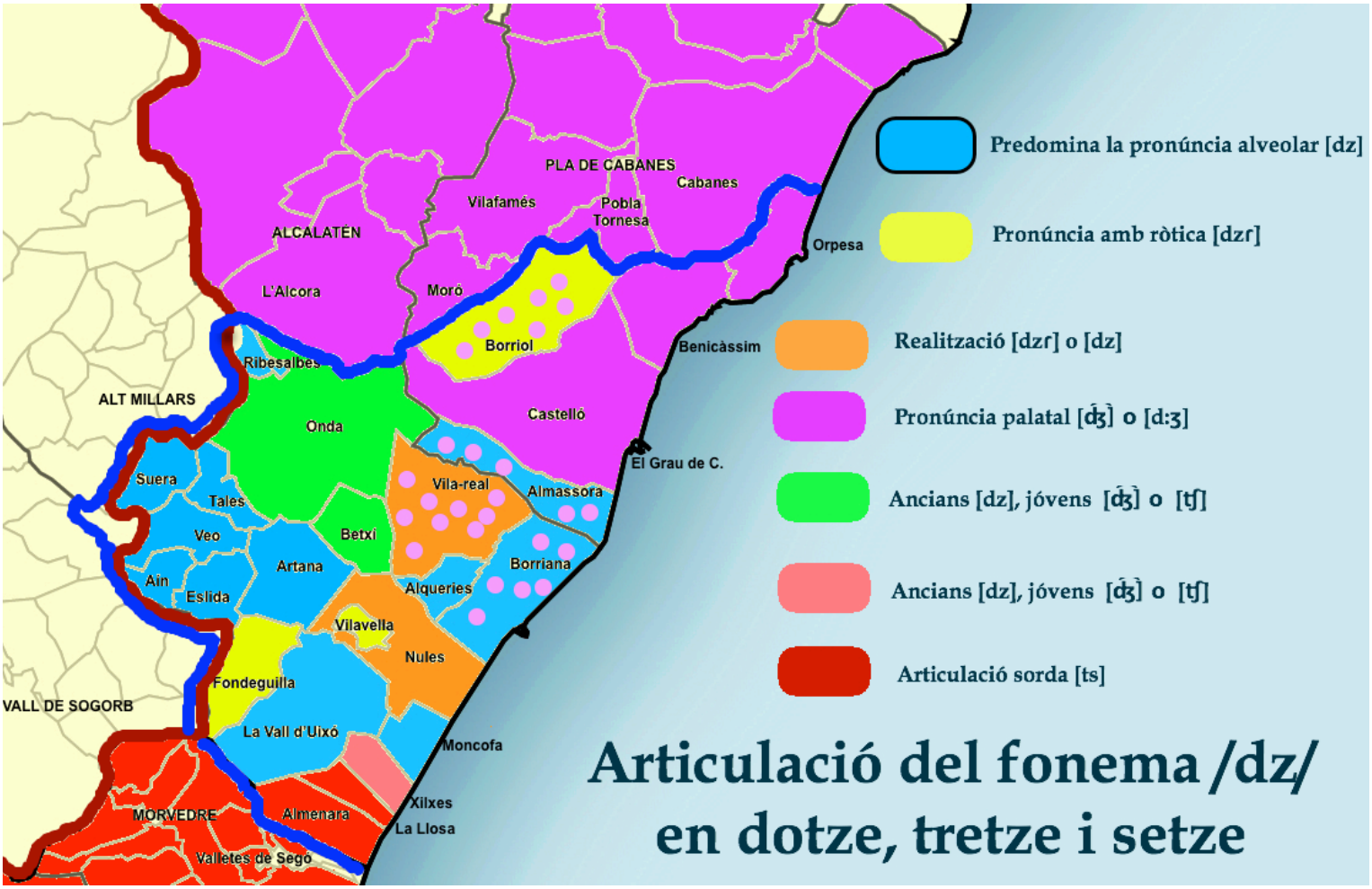
Predomina la pronúncia alveolar [dz]
Pronúncia amb ròtica [dzɾ]
Realització [dzɾ] o [dz]
Pronúncia palatal [ʤ] o [dːʒ]
Ancians [dz], jóvens [ʤ] o [ʧ]
Ancians [dz], jóvens [ʤ] o [ʧ]
Articulació sorda [ts]
Articulació del fonema /dz/ en dotze, tretze i setze
PLA DE CABANES
Cabanes
Vilafamés
Pobla Tornesa
ALCALATÉN
Orpesa
L'Alcora
Moró
Borriol
Benicàssim
Ribesalbes
ALT MILLARS
Onda
Castelló
El Grau de C.
Suera
Tales
Vila-real
Almassora
Veo
Betxí
Artana
Borriana
Ain
Eslida
Alqueries
Vilavella
Nules
Fondeguilla
VALL DE SOGORB
La Vall d'Uixó
Moncofa
Xilxes
La Llosa
MORVEDRE
Almenara
Valletes de Segó

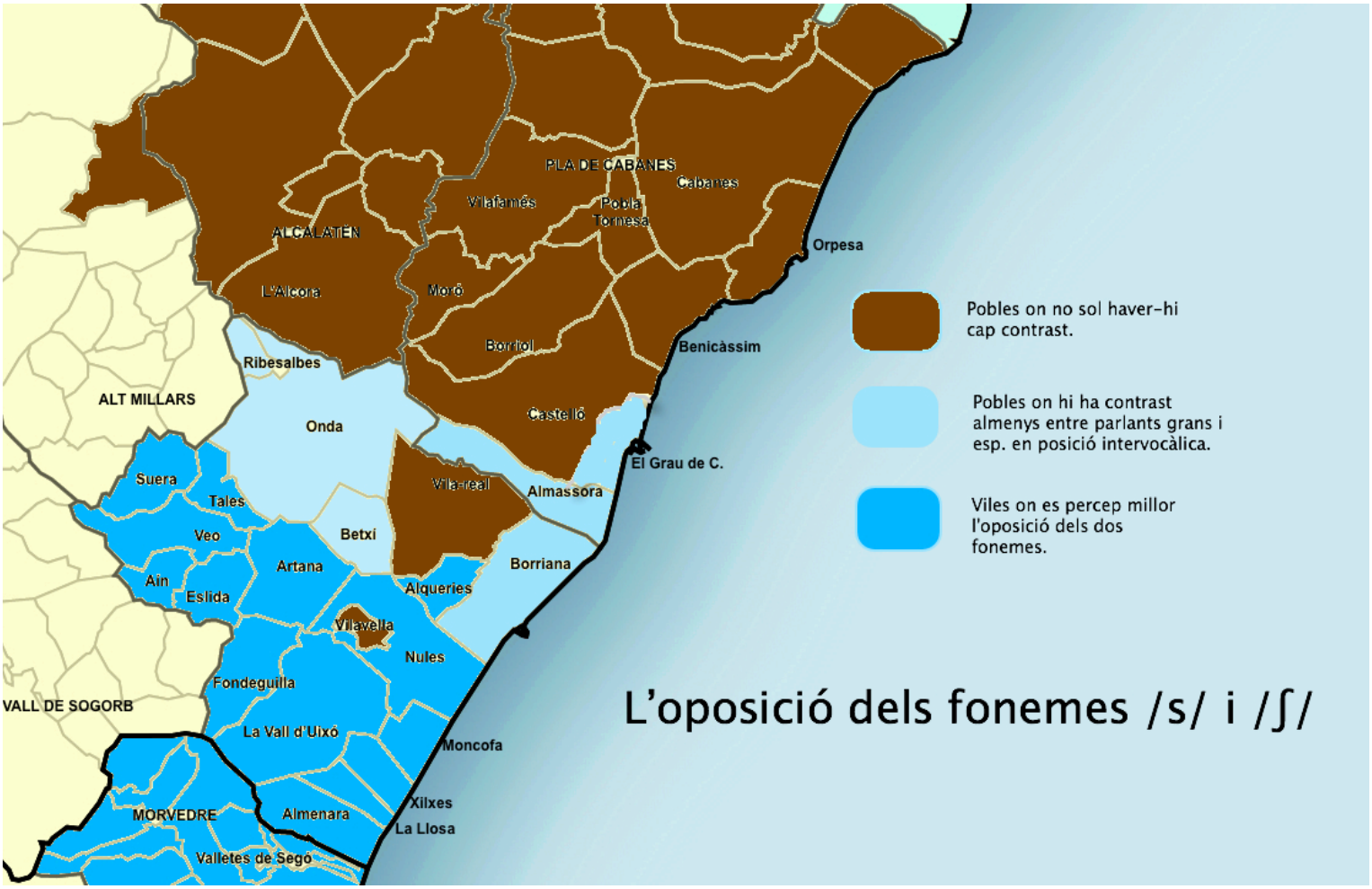
PLA DE CABANES
Cabanes
Vilafamés
Pobla Tornesa
ALCALATÉN
Orpesa
L'Alcora
Moró
Borriol
Benicàssim
Ribesalbes
ALT MILLARS
Onda
Castelló
El Grau de C.
Vila-real
Almassora
Suera
Tales
Veo
Betxí
Artana
Borriana
Ain
Eslida
Alqueries
Vilavella
Nules
Fondeguilla
VALL DE SOGORB
La Vall d'Uixó
Moncofa
MORVEDRE
Almenara
Xilxes
La Llosa
Valletes de Segó
Pobles on no sol haver-hi cap contrast.
Pobles on hi ha contrast almenys entre parlants grans i esp. en posició intervocàlica.
Viles on es percep millor l'oposició dels dos fonemes.
L'oposició dels fonemes /s/ i /ʃ/

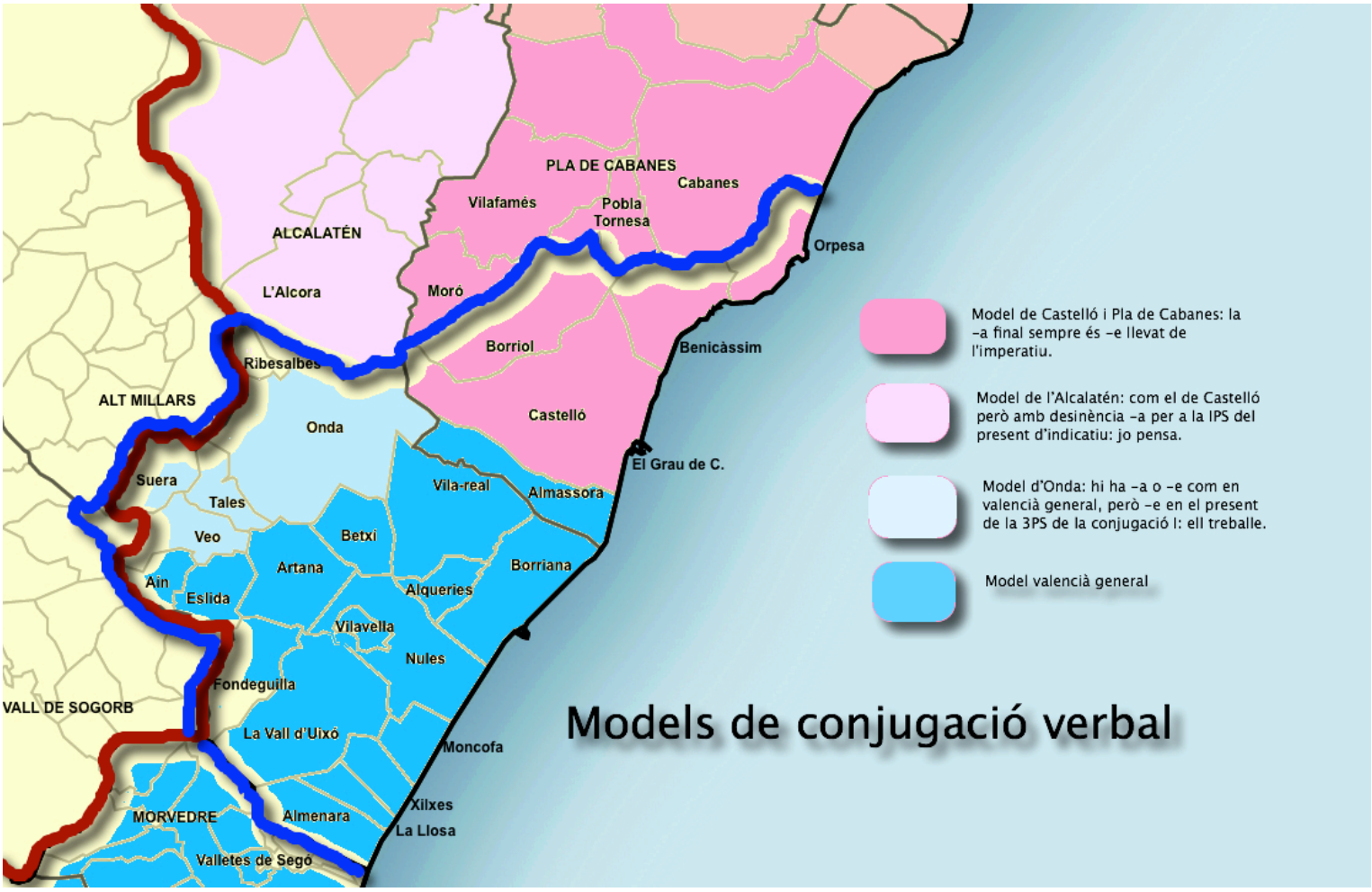
PLA DE CABANES
Cabanes
Vilafamés
Pobla Tornesa
Orpesa
ALCALATÉN
L'Alcora
Moró
Borriol
Benicàssim
Ribesalbes
ALT MILLARS
Onda
Castelló
El Grau de C.
Suera
Tales
Vila-real
Almassora
Veo
Betxí
Artana
Borriana
Ain
Eslida
Alqueries
Vilavella
Nules
Fondeguilla
VALL DE SOGORB
La Vall d'Uixó
Moncofa
MORVEDRE
Almenara
Xilxes
La Llosa
Valletes de Segó
Model de Castelló i Pla de Cabanes: la -a final sempre és -e llevat de l'imperatiu.
Model de l'Alcalatén: com el de Castelló però amb desinència -a per a la IPS del present d'indicatiu: jo pensa.
Model d'Onda: hi ha -a o -e com en valencià general, però -e en el present de la 3PS de la conjugació I: ell treballe.
Model valencià general
Models de conjugació verbal

Xodos
L'Atzeneta
Serra d'en Garceran
Vilanova d'Alcolea
Alcalá
Torreblanca
Bell-Lloc
Vall d'Alba
Les Useres
Llucena
Figueroles
Costur
PLA DE CABANES
Cabanes
Vilafamés
Pobla Tornesa
ALCALATÉN
Orpesa
L'Alcora
Moró
Borriol
Benicàssim
Ribesalbes
ALT MILLARS
Onda
Castelló
El Grau de C.
Suera
Tales
Vila-real
Almassora
Veo
Betxí
Artana
Borriana
Ain
Eslida
Alqueries
Vilavella
Nules
Fondeguilla
VALL DE SOGORB
La Vall d'Uixó
Moncofa
Xilxes
MORVEDRE
Almenara
La Llosa
Valletes de Segó
Jo pense
Jo pensa
Jo pénsec
Jo penso
La primera persona del present d'indicatiu de la primera conjugació

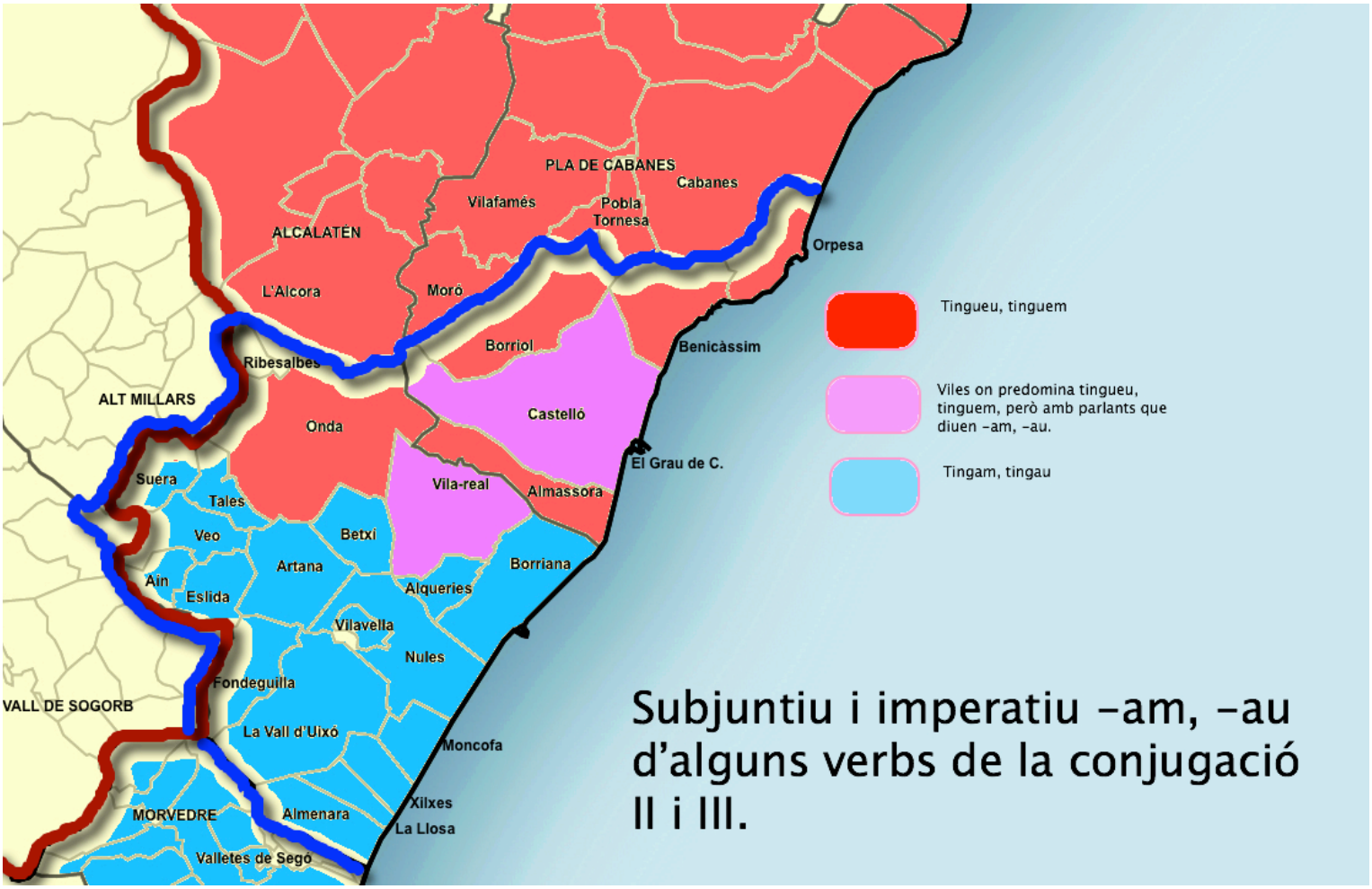
PLA DE CABANES
Cabanes
Vilafamés
Pobla Tornesa
ALCALATÉN
Orpesa
L'Alcora
Morò
Tingueu, tinguem
Borriol
Benicàssim
Ribesalbes
ALT MILLARS
Castelló
Viles on predomina tingueu, tinguem, però amb parlants que diuen -am, -au.
Onda
El Grau de C.
Tingam, tingau
Suera
Vila-real
Almassora
Tales
Veo
Betxí
Artana
Borriana
Ain
Eslida
Alqueries
Vilavella
Nules
Fondeguilla
VALL DE SOGORB
La Vall d'Uixó
Moncofa
Xilxes
MORVEDRE
Almenara
La Llosa
Valletes de Segó
Subjuntiu i imperatiu -am, -au d'alguns verbs de la conjugació II i III.

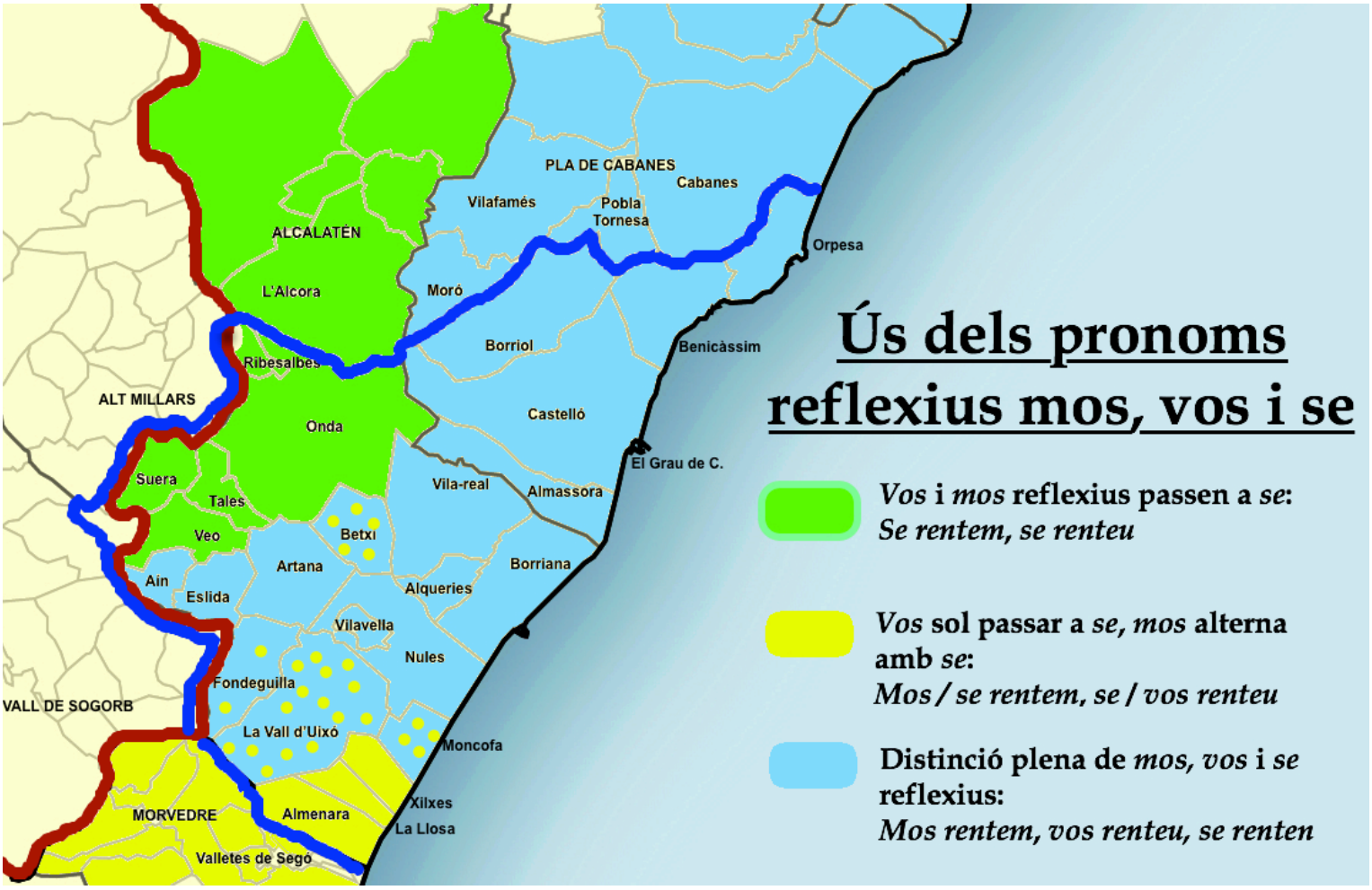
Ús dels pronoms reflexius mos, vos i se
Vos i mos reflexius passen a se:
Se rentem, se renteu
Vos sol passar a se, mos alterna amb se:
Mos / se rentem, se / vos renteu
Distinció plena de mos, vos i se reflexius:
Mos rentem, vos renteu, se renten
PLA DE CABANES
Cabanes
Vilafamés
Pobla Tornesa
Orpesa
ALCALATÉN
L'Alcora
Moró
Borriol
Benicàssim
Ribesalbes
ALT MILLARS
Onda
Castelló
El Grau de C.
Suera
Tales
Vila-real
Almassora
Veo
Betxí
Artana
Borriana
Ain
Eslida
Alqueries
Vilavella
Nules
Fondeguilla
VALL DE SOGORB
La Vall d'Uixó
Moncofa
Xilxes
La Llosa
MORVEDRE
Almenara
Valletes de Segó

PLA DE CABANES
Cabanes
Vilafamés
Pobla Tornesa
ALCALATÉN
Orpesa
L'Alcora
Moró
Borriol
Benicàssim
Ribesalbes
ALT MILLARS
Castelló
Onda
El Grau de C.
Suera
Vila-real
Almassora
Tales
Veo
Betxí
Artana
Borriana
Aín
Eslida
Alqueries
Vilavella
Nules
Fondeguilla
VALL DE SOGORB
La Vall d'Uixó
Moncofa
Xilxes
La Llosa
MORVEDRE
Almenara
Valletes de Segó
Viles que només tenen el perfet analític: vam/vàrem anar
Entre els més ancians hi ha algun ús residual del sintètic en les persones del plural: vinguérem
Els ancians empren el sintètic (vinguérem), els jóvens solen usar l'analític: vàrem vindre
Zona que conserva el sintètic (vinguérem) en totes les generacions
El pretèrit plusquamperfet sol substituir el pretèrit perfet: vaig anar > havia anat (la Vall d'Uixó)
Ús dels perfets analític i sintètic

VISIÓ TRADICIONAL
DELS PARLARS
VALENCIANS FINS ALS
ANYS 90
CASTELLONENC
O
SEPTENTRIONAL
CENTRAL
O
APITXAT
MERIDIONAL
ALACANTÍ

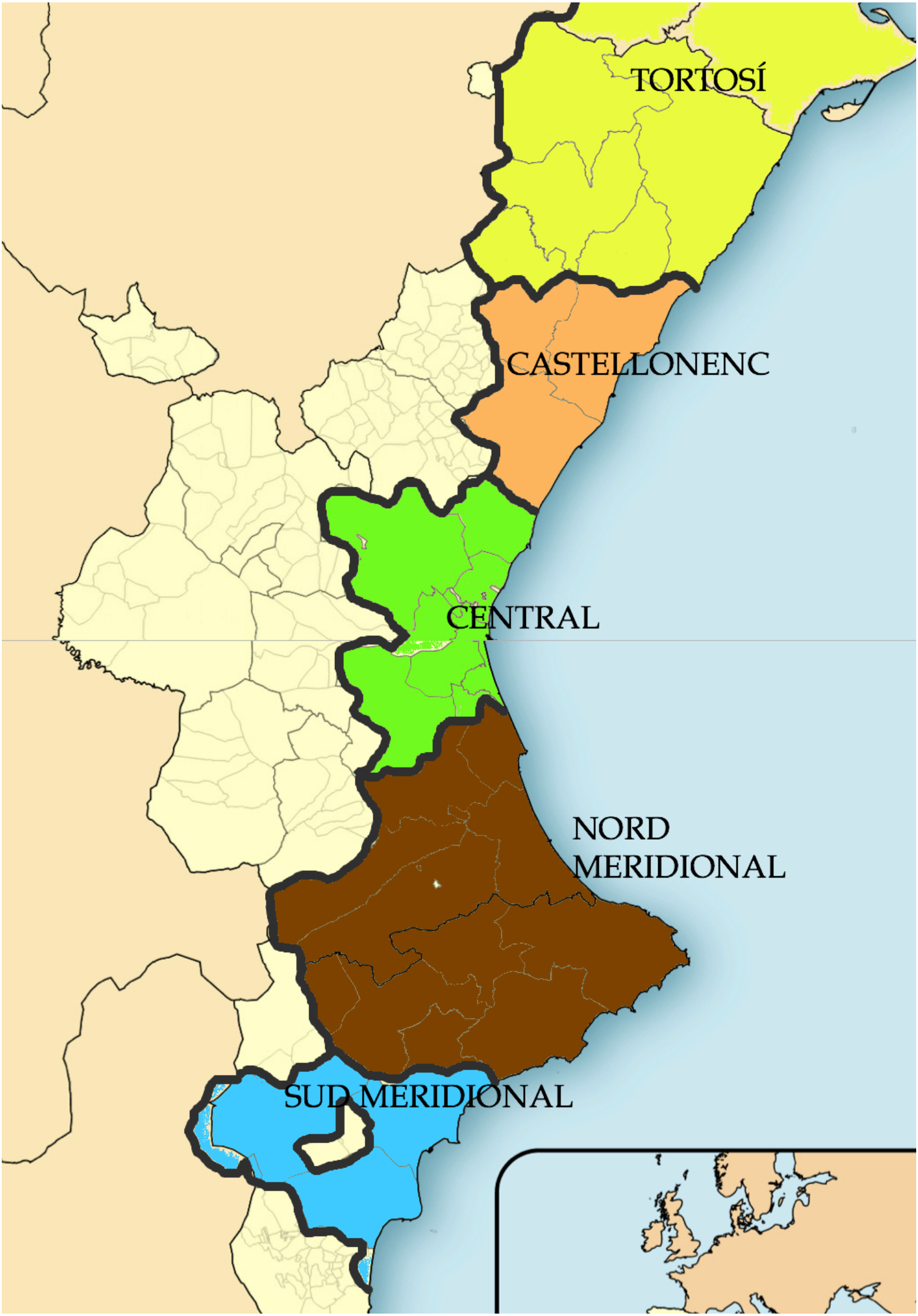
TORTOSÍ
CASTELLONENC
CENTRAL
NORD
MERIDIONAL
SUD MERIDIONAL

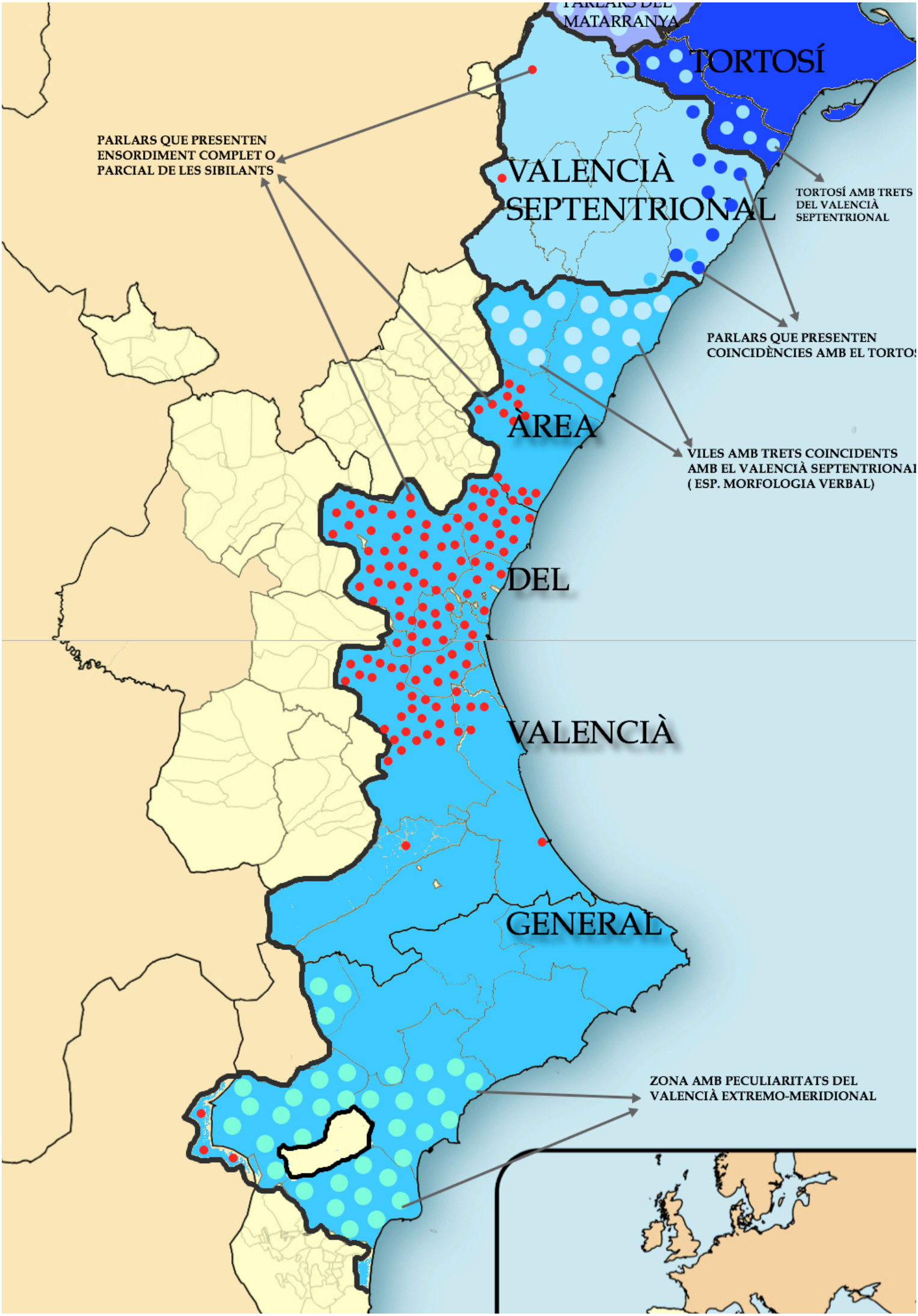
PARLARS DEL MATARRANYA
TORTOSÍ
PARLARS QUE PRESENTEN ENSORDIMENT COMPLET O PARCIAL DE LES SIBILANTS
VALENCIÀ SEPTENTRIONAL
TORTOSÍ AMB TRETS DEL VALENCIÀ SEPTENTRIONAL
PARLARS QUE PRESENTEN COINCIDÈNCIES AMB EL TORTOS
ÀREA
VILES AMB TRETS COINCIDENTS AMB EL VALENCIÀ SEPTENTRIONAL (ESP. MORFOLOGIA VERBAL)
DEL
VALENCIÀ
GENERAL
ZONA AMB PECULIARITATS DEL VALENCIÀ EXTREMO-MERIDIONAL